

A kisebbségi pártok az európai pártrendszerben¹

A kisebbségek² parlamenti képviselésének és az etnikai és/vagy nyelvi alapon szerveződő pártok helyzetének vizsgálata az európai pártrendszerben a mai napig a politikatudomány mostohagyermekének számít. Az etnikai, nemzeti és/vagy nyelvi kisebbségek politikai érdekképviselésének tanulmányozása nem vált kurrens témává. A kisebbségekkel kapcsolatos elemzések túlnyomó többsége (emberi) jogi, szociológiai vagy éppen antropológiai jellegű. Dolgozatom ezt a hiátust kísérli meg enyhíteni.

Először az etnikai alapon való pártpolitizálás eltérő mértékben, de szinte valamennyi európai államban létező jelenségéről írok. Ezt követően a kisebbségi politizálásra ható tényezőket próbálom számba venni. Végezetül a kisebbségek politikai döntéshozatalban való részvételének különböző lehetőségeit, intézményeit gyűjtöm össze, különös tekintettel a parlamenti képviselőre.

Kisebbségi alapon való politizálás: létező jelenség

Az etnikai, nemzeti és/vagy nyelvi közösségek Európa államainak túlnyomó többségében nemcsak jelen vannak, de részt is vesznek az adott állam közéletében. Tehát bátran kijelenthetjük, hogy a kisebbségi alapon való politizálás létező és általánosan elterjedt jelenség kontinensünkön.

¹ A dolgozat a szerzőnek egy, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete „Etnopolitikai helyzetkép az Európai Unió keleti bővítési folyamata tükrében” című, 2008. október 17-én rendezett konferenciáján „A kisebbségi pártok az európai pártrendszerben” címmel elhangzott előadásának írott és kibővített változata.

² Dolgozatomban kisebbségen mindig nemzeti, etnikai és/vagy nyelvi kisebbséget értek.

Dolgozatomban az Atlanti-óceántól egészen az orosz–belorusz–ukrán–török határig terjedő terület államait vizsgálom. Ezek az országok (a mini államokat nem számolva) már az Európai Unió tagállamai, tagságuk csak önnön akaratuktól függ,⁴ vagy tagfelvételük folyamatban⁵ van, esetleg kilátásba van helyezve.⁶ A harminchét államban közel nyolcvan különféle nép él. Ezek között egyaránt találunk néhány tíz- vagy százezres lélekszámúakat ugyanúgy, mint több tízmilliókat. Tehát Európában kétszer annyi nép/nemzet(iség) létezik, mint (nemzet) állam. A kisebbségi közösségek száma meghaladja a kettőszázötvenet, az ezen csoportokhoz tartozók pedig több mint ötvenhatmillióan vannak, ami több, mint a kontinens lakosságának egytizede.⁷

Homogén nemzetállam az, ahol egyrészt a kisebbségek aránya országos szinten nem éri el a 10%-ot, másrészt nincs olyan jól körülhatárolható terület (például tartomány, megye, közigazgatási egység) az államon belül, ahol a kisebbség többséget alkot. Európában 15 ilyen államot találunk. Ezek közül gyakorlatilag csak Izlandon, Írországbán és Máltán nincsenek hagyományos etnikai kisebbségek, de a nyelvi kérdésnek az utóbbi kettőben is fontos szerepe van.⁸ A többi államban élnek kisebbségek. Ezek között találunk őshonosakat, mint a norvégiai és svédországi számik, kvázi-őshonosakat, mint például a németországi szorbok, és olyan közösségeket, amelyek a múlt század első felében még milliós nagyságúak voltak, mint a cseh- és lengyelországi németek. Ezen államok többségében tehát a kisebbségek mai napig jelen vannak, a helyi társadalom részei.⁹

Finnország, Franciaország, Olaszország és Hollandia *nemzetállamnak* tekinthető. Kisebbségeik az állam egyes jól körülhatárolt részein (például tartomány,

³ Andorra, Monaco, Liechtenstein, San Marino és Vatikán.

⁴ Norvégia, Svájc, Izland.

⁵ Horvátország és Macedónia. Habár Törökország is tagjelölt, vizsgálatom nem terjedt ki rá.

⁶ Potenciális tagjelölt balkáni államok: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró és Szerbia (az Európai Bizottság „Bővítés” honlapja). Moldova szintén „visszafordíthatatlan stratégiai célnak” tekintti az Európai Unióhoz való csatlakozást (Moldova hivatalos honlapja – Európai integráció). Koszovó, rendezetlen helyzete miatt, nem volt tárgya a vizsgálatomnak.

⁷ Pan, Christoph – Pfeil, Beate Sybille: *National Minorities in Europe*. Handbook. Wien, 2003, Braumüller, Ethnos 63., 3. és 10. A szerzők eredetileg, a földrajzi Európa meghatározással összhangban egészen az Urálig vizsgálták a kontinentet. A közölt adatok Oroszország, Fehéroroszország, Ukrajna és Törökország nélkül értendő.

⁸ Írországbán az angol mellett hivatalos az ír (gaeilg) nyelv is, amit az ország lakosságának 40,8%-a beszél. Census 2006. Principal Demographic Results. Stationery Office, Dublin <http://www.cso.ie/census/documents/Amended%20Final%20Principal%20Demographic%20Results%202006.pdf> (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.) Máltán, annak ellenére, hogy a máltai a hivatalos nyelv, sokan vannak, akik inkább az angolt használják. Sokaknak gondot okoz írásban választékosan és helyesen kifejezni magukat máltaiul.

⁹ Schönbaum Attila: Nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képvisellete Európában – egy dolgozat hipotézisei. *Kisebbségkutatás* (2008) Vol. 17. No. 1., 14–20.

megye, közigazgatási egység) többséget alkotnak, de együttes arányuk országos szinten nem éri el a lakosság 10%-át.¹⁰

A *nemzetiségi államok* kategóriájában a kisebbségek aránya meghaladja 10%-ot, de nem éri el a teljes lakosság negyedét. Idesorolható Bulgária, az Egyesült Királyság, Horvátország, Litvánia, Románia, Szerbia,¹¹ Szlovákia és bizonyos szempontból Luxemburg¹² is.¹³

A *több-, illetve soknemzetiségű államok* csoportjába tartozik Belgium, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Észtország, Lettország, Moldova, Macedónia, Montenegró, Spanyolország és Svájc. Ezekben az országokban legalább kettő etnikai közösség él együtt, és „a legnagyobb” közösség aránya nem haladja meg a lakosság háromnegyedét¹⁴ (3. tábla).

Miután bebizonyítottuk, hogy Európa államainak többsége etnikailag inkább heterogén, mint homogén, vizsgáljuk meg, mennyire elterjedt jelenség az etnikai alapon szerveződő politizálás.

Az 1980-as évektől kezdve Nyugat-Európában, majd a keleti blokk összeomlása után a kontinens középső és keleti felében is (újra) megnőtt a nemzeti, etnikai és/vagy nyelvi csoportokhoz való tartozás szerepe. Egy adott nemzeti, etnikai, nyelvi, vallási és/vagy regionális közösséghez való tartozás kérdése sok helyen politikai jelentőséget kapott. Európa számos országában megjelent, illetve ahol korábban is jelen volt, ott megerősödött a különböző etnikai és nemzeti kisebbségek politikai képviselője vagy annak az igénye. Erre utal az etnikai (etnokulturális, etnoregionális) alapon szerveződő pártoknak a korábbinál sikerebb szereplése.¹⁵ Tehát az elmúlt két-három évtizedben megerősödött az etnikai (nemzeti, nyelvi, regionális) identitáson alapuló politizálás, és megsokasodtak az etnikai (nyelvi, regionális) alapon szerveződő úgynevezett rétegpártok. De mit jelent ez számokra lefordítva? Aki számba kívánja venni az etnikai alapon politizáló pártokat, rövid keresgélés után száznál is többre bukkanhat az interneten. Az ilyen pártok országokénti eloszlása egyenletes, és nagyban erősen korreál az államok nemzetiségi összetételével. Vizsgálódásom során harmincegy államban talákoztam kisebbségi párt(ok)kal. Egyedül Írországból, Izlandon, Luxemburg-

¹⁰Uo.

¹¹Koszovó nélkül.

¹²Elsősorban a nagyhercegség tradicionális többnyelvűsége miatt soroltam ebbe a kategóriába. A nemzeti nyelvként kezelt luxemburgi (lëtzebuergesch) kívül a francia és a német is hivatalos (adminisztratív) nyelvek. Habár a német dialektusból kialakított luxemburgi a legelterjedtebb, jelentős azok száma, akik az irodalmi németet (Hochdeutsch) vagy a franciát használják fő nyelvként. Országjelentés – Luxemburg. http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Local_and_regional_Democracy/Regional_or_Minority_languages/2_Monitoring/Monitoring_table.asp#TopOfPage 2–3. (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.)

¹³I. m. Schönbaum Attila (2008) 14–20.

¹⁴Uo.

¹⁵de Winter, Lieven – Türsan, Huri (szerk.): *Regionalist parties in Western Europe*. London, 1998, Routledge, 1–3.

ban, Máltán, Portugáliában és Svájcban nem találtam kimondottan etnikai és/vagy nyelvi alapon szerveződő pártot, de meg kell jegyezni, hogy a svájci, luxemburgi és bizonyos mértékben az ír pártok is többnyelvűek, tehát megpróbálnak közvetlenül valamennyi közösséghez szólni. Nem vonunk le tehát elhamarkodott következtetést, ha azt állítjuk, hogy ahol élnek kisebbségek, ott általában megjelennek a kisebbségi pártok is. A következő lépés ezen pártok súlyának felmérése, azaz megvizsgálni, vajon csak a pártpaletta üde színfoltjai-e, vagy eleendő támogatottsággal rendelkeznek ahhoz, hogy részt vehessenek a nemzeti törvényhozásokban? Az 1990-et követő időszak választásait elemezve az államok több mint felében, húszban jutottak képviselőkhöz kisebbségek legalább két cikluson keresztül¹⁶ (2. és 4. tábla).

Az első fejezet lezárásaképpen vizsgáljuk meg röviden, hogy vajon az elemzésem tárgyául választott etnikai alapon való politizálás a modern társadalmak korában egy archaikus és csökevényes jelenség-e, amely a nemzetállamok kialakulása előtti korból „maradt vissza”, vagy éppen ellenkezőleg, kifejezetten modern jelenség, nem más, mint a poszt-nemzetállami kor „terméke”. Véleményem szerint ezen pártok többségére nézve, ha eltérő súllyal is, de mindkettő állítás hordoz magában igazságot. Vizsgáljuk meg ezt térben és időben, a politikai törésvonalak és végül az identitás jellege szerint. Sok helyen úgy gondolnak a kisebbségekre, mint valamiféle ősközületre, amely az ország periferiáján valahogy túlélte az államnemzet központosító és egységesítő törekvéseit. Így nem más és nem több, mint a nemzetállam tökéletlen megteremtésének bizonyítéka, vagy más szemszögből nézve a periféria sikeres ellenállásának példája. Ugyanez „modern” olvasatban így szólhat: az európai integrációval megerősödő regionalizáció következményeként a régiók, tartományok vagy településekhez kötődő kisebbségek a politikai döntések egyre nagyobb hányadát veszik át a központhoz kötődő etnikai többségtől.

A politikai törésvonalak szemszögből nézve a kisebbségi pártok sokak szerint nem mások, mint a hagyományos etnikai és/vagy nyelvi törésvonalak politikai leképeződései. Jómagam ezzel szemben lehetségesnek vélem, hogy ezen politikai mozgalmak létrejöttét, illetve mostani megerősödésüket magyarázhatja a szubszidiaritás fent említett elvének fokozatos elterjedése következtében felértékelődő lokalitás. A politikai döntések egyre nagyobb részének helyi szinten való meghozatala automatikusan (újra) életre kelti a régiókat mint politikai döntéshozó egységeket. Úgy gondolom, hogy ahol ez a terület egybeesik egy, a többségi társadalomtól etnikailag, nyelviileg eltérő közösség lakóterületével, ott automatikusan kisebbségi jelleget (is) kapnak ezek a regionális politikai mozgalmak. Ezt támasztja alá, hogy általában a kisebbségi pártok regionális szinten sokkal inkább jelen vannak és sikeresebbek, mint országos szinten.

¹⁶Ez a kétharmada azon országoknak, ahol etnikai pártok működnek.

A kérdést az identitás gyökere felől vizsgálva érdemes átgondolni, milyen tényezőkön van a hangsúly a kisebbségi közösségek önmeghatározása során? Csúpan a többségi társadalomtól eltérő kulturális jegyek (például etnicitás, nyelv) és azok megőrzése vagy más materiális jellemzők is részévé válhattak az önazonosság-tudatuknak? Azt hiszem, az utóbbi esetben a prosperitás egy önmagát hatékonyan megszervezni képes, gazdaságilag is jól működő, sikeres közösség identitásának részévé, sőt fontos hordozójává válhat. A fenti kategóriákat inkább ideáltípusoknak vélem, amelyek jegyeit különböző mértékben és arányban viselheti egy adott kisebbségi párt. Tudom, hogy az előbb felvázoltak nem jelentenek többet egy gondolat kísérletnél, amelyet a későbbiek folyamán érdemes pontosabban és részletesebben kidolgozni, hogy tartalmát valóban igazolni lehessen. Szándékom nem volt több, mint hogy felvessem a kérdés ebből a szempontból való vizsgálatának lehetőségét is.

1. tábla. A kisebbségi alapon való politizálás gyökerei

	Archaikus, a nemzetállamok kialakulása előtti korból „visszamaradt”	Modern, a poszt-nemzetállami kor „terméke”
Tér és idő	Centrum – Periféria Nemzetállam létrehozása – a periféria ellenállása	Regionalizmus Európai integráció
Politikai törésvonal	Hagyományos etnikai, nyelvi	Újszerű, a szubszidiaritás által indukált
Identitás	Kulturális jellegű	Materiális jellegű

A kisebbségek politikai részvételére ható tényezők

A következő fejezetben azokat a tényezőket veszem sorra, amelyeket hasznosnak vélek figyelembe venni, amikor egy kisebbségi közösségnek a politikai életben való részvételi lehetőségeit szeretnénk felmérni, hogy minél átfogóbb politikai stratégiát készíthessünk. Legalább hat meghatározó tényezőt azonosítottam, ezek közül az első négy magával a kisebbséggel kapcsolatos. Név szerint: a közösség

- demográfiai viszonyai,
- lakóterületének földrajzi jellemzői,
- létrejötte és történelme, illetve
- viszonya a többségi közösséggel.

További kettő pedig a területi állam

- jogrendszeréhez és
- pártrendszeréhez

kapcsolódik.

Demográfia. Egy kisebbségi közösség demográfiai jellemzői közül talán legfontosabb a közösség *mérete*. Magától értetődik, hogy egy nagyobb közösség

nagyobb erőforrásokkal rendelkezhet, mint egy kisebb. Egy többmillióes közösség, mint például a katalán és a baszk sokkal több potenciállal rendelkezhet saját élete megszervezésére, mint egy néhány tízezres (például a szorbok, a számik és a rétorománok), a még ennél is kisebb közösségekről nem is beszélve.

A következő jellemző a *többségi és kisebbségi csoport aránya*. Egy méretét tekintve kisebb közösség is bírhat jelentős befolyással, ha a többségi közösség is kis létszámúnak mondható. Jó példa erre a szlovéniai olaszok, illetve az olaszországi szlovének esete. A szlovéniai olaszok háromezer főre becsült közössége a mintegy kétmillióes Szlovénia lakosságának körülbelül 0,15%-át teszik ki, ugyanúgy, mint a nagyságrendekkel nagyobb, százezresre becsült szlovén közösség a közel 60 millióes Olaszországban.¹⁷

Egy kisebbségi csoport politizálási lehetőségeire hatással bíró további jellemző a többségitől eltérő *kisebbségi közösségek száma*. Más politikai légkör alakulhat ki multikulturális jellegű területeken, mint ott, ahol az etnikai viszonyok egyetlen többség-kisebbség ellentéppárra redukálódnak. Emellett a kisebbségi szervezetek politikai érdekérvényesítésük során dönthetnek a többi csoporttal is versenyző vagy ellenkezőleg, az együttműködést preferáló stratégia között. Az utóbbira jó példa a dél-tiroli ladinok és a Dél-tiroli Néppárt együttműködése.¹⁸

A népesség méretével kapcsolatos paramétereken kívül annak *szervezetével* kapcsolatos jellemzők is bírhatnak jelentőséggel. Két elemet szeretnék példaként felhozni, de egy alaposabb elemzéssel minden bizonnyal folytatni lehetne a sort. Az első a kisebbségi közösség *korszerkezete*. Az európai kisebbségek általában a többségi társadalmaknál is előregedőbb szerkezettel rendelkeznek. Természetesen számos ellenpéldát is találunk, a roma és az albán kisebbségek például sok helyen jelentősen fiatalabbak a többségi társadalmaknál. A másik példa a kisebbségek *iskolázottsági* fokával és ennek egyik következményeként az *értelmiség méretével* kapcsolatos. Könnyen belátható, hogy ha egy közösség iskolázottsági mutatói alacsonyabbak és számarányát tekintve kisebb értelmiséggel rendelkezik, az hatással lesz a politikai önszerveződés mértékére, és szinte biztos, hogy elmarad a többség társadalmától.

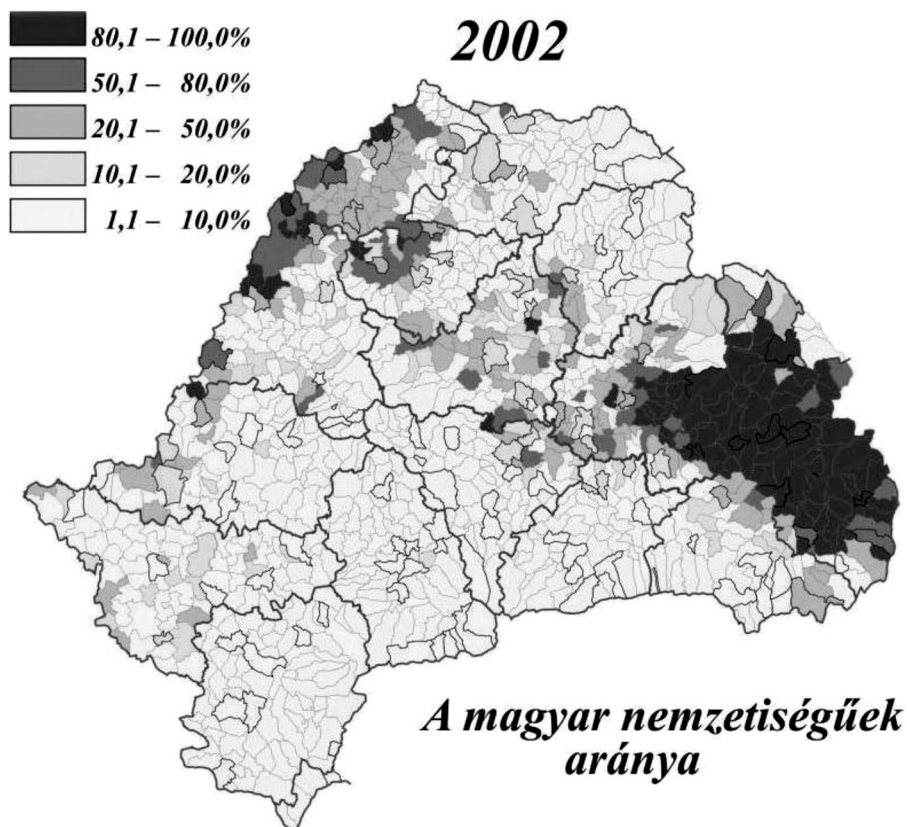
Lakóterület. Fontos figyelembe vennünk egy adott kisebbségi közösség lakóterületének földrajzi jellemzőit. Véleményem szerint az ezekhez való alkalmazkodás nélkül hosszú távon kevés esély van sikeres politikai érdekképviselőre. Az alábbiakban felsorolom, milyen adottságok figyelembevételét tartom megkerülhetetlennek. Az első javasolt vizsgálati szempont, hogy a többségi és a kisebbségi társadalom *együtt vagy külön* él. Együttélésen azt értem, hogy a kisebbségi és a többségi társadalom integráltan, egy közösen felépített és fenntartott struk-

¹⁷Zupančič, Jernej: Ethnic structures of Slovenia and Slovenes in neighbouring countries, In Orožen Adamič Milan (szerk.): Slovenia: A geographical overview. Ljubljana, 2004, Association of the Geographical Societies of Slovenia, 87. és 89.

¹⁸<http://www.svppartei.org/de/partei/svp-ladina> (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.)

túrában él. Vagy ellenkezőleg: a közösségek megteremtik párhuzamos világukat, saját intézményeket hoznak létre, üzemeltetnek stb. Sőt, létezik egy további extrém viszony is, amikor a közösségek nem egymás mellett, hanem sokkal inkább egymás ellen élnek, és legfőbb céljukká a másik legyőzése, esetleg kiirtása válik, mint például a boszniai (polgár)háborúban.

Fontos földrajzi elem lehet, hogy a kisebbség az ország *perifériáján*, netán az anyaországgal határos részen vagy a *területi állam belső vidékén* él. A következő elem a *többen vagy szórványban* élés kérdése. Úgy gondolom, más-képpen lehet egy kisebbségi társadalom tagjait mozgósítani, ha lakhelyük egy jól körülhatárolt területhez köthető, mint ha szigetszerűen elszórt településeken élnek. Végül figyelembe kell venni azt is, hogy vajon a közösség *többséget vagy kisebbséget* alkot-e ezen a jól körülhatárolt területen. Hadd illusztráljam a fent említett kategóriákat az erdélyi magyarok példáján keresztül.

1. térkép. Magyarok Erdélyben (2002)

Forrás: Sebők László – Kis Tamás [é. n.]: Erdély nemzetiségei a 2002. évi népszámlálás végleges adatai alapján. RMDSZ. Ügyvezető Elnökség, h. n. (<http://www.rmksz.ro/romaniaimagyarok.php>) (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.)

A 2002-es romániai népszámláláskor 1 434 377 fő (6,61%) vallotta magát magyarnak. Ebből Erdélyben él 1 416 844 fő, ami Erdély lakosságának csaknem 20%-át (19,61%) jelenti. Az összeírás szerint a helyi magyarság közel fele¹⁹ egy jól körülhatárolt, kompakt tömbben, a román állam közepén található Székelyföldön él, ahol a lakosság többségét teszik ki.²⁰ A következő csoportot olyan megyék alkotják, ahol a magyarok szintén egy jól körülhatárolt területen élnek, de már jórészt kisebbségben, ilyen a magyar határ mentén található Partium vidéke.²¹ A harmadik csoporthoz, az úgynevezett magyar „szigetekhez” azok a szigetszerűen elhelyezkedő, magyar többségű települések tartoznak, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül a Székelyföld vagy a Partium magyar „tömbjeihez”. Ilyen területek például Kolozs megye mezőségi²² és kalotaszegi²³ magyar többségű települései. A negyedik kategória az úgynevezett „diaszpóra magyarok”, akik kisebbségben vannak saját lakhelyükön, és egyúttal elvándoroltak a magyar „tömböktől”. Szinte kivétel nélkül idetartoznak a dél-erdélyi magyarok.²⁴

Kialakulás és történelem. A kisebbség létrejötté és közelmúltbeli, huszadik századi története szintén a közösség közéleti szereplésére hatással lévő elemek. A „kisebbségi léthelyzetben élő csoportok” létrejöttének körülményei szerint, a szakirodalom²⁵ alapján az alábbi kisebbségtípusokat különböztetem meg: Az első csoportba az úgynevezett *őslakos, illetve bennszülött népcsoportok, nemzetek* tartoznak (például számik, baszkok), amelyek kialakulásának története a régmúlta, de mindenképpen az európai népvándorlások előtti korra nyúlik vissza. A többi kisebbség vándorlás útján, vagy a határok megváltoz(tat)ásának következtében alakult ki. Ezen közösségeket csoportosíthatjuk migrációjuk jellemzői (önkéntes vagy kierőszakolt jelleg, szervezett ki- vagy letelepítés, illetve szervezetlen kivándorlás vagy betelepülés stb.) vagy (területi és anya-)országaik határainak kialakulása alapján. Ha azonban ezeket a közösségeket az identitásuk jellege szerint szeretnénk csoportosítani, akkor meggyőződésem szerint a kisebbségek kialakulásának idejére célszerű koncentrálni. Véleményem szerint ez

¹⁹ Kovászna, Hargita és Maros megyék magyar lakossága a 2002-es népszámlálás alapján 668 471 fő National Institute of Statistics (NIS) [2003]: General Results (Vol. V) – Population, Housholds, Dwellings. National Institute of Statistics, Bucharest http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/index_eng.htm 126. (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.)

²⁰ Kovászna megyében a lakosság 75,8%-át, Hargita megyében a lakosság 84,6%-át teszik ki a magyarok. Ez az arány Maros megyében 39,3%, de a megye közel fele nem tartozik az úgynevezett székely „tömbhöz”. Uo.

²¹ Szilágy, Szatmár, Bihar és Arad megyék.

²² Például: Szék, Bálványosvára.

²³ Például: Körösfő, Kalotaszentkirály.

²⁴ Hunyad, Krassó-Szörény, Brassó, Fehér és Szeben megyékben él a romániai magyarság majd' egytizede (8,24%, 118196 fő). Uo.

²⁵ A típusok megalkotásakor Szarka László tipológiájából indultam ki. (Szarka László: *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák. Az etnikai csoportok helye kelet-közép-európai nemzetállamokban.* Budapest, 2004, Lucidus Kiadó, 113–128.

az időbeli referenciapont a nemzetté válás időszaka. Eszerint az egyik kategóriába azok a közösségek tartoznak, amelyek a kibocsátó közösség nemzetté válását megelőzően vándoroltak el, és új hazájukba azelőtt érkeztek, hogy az nemzetállammá vált volna.²⁶ Az ilyen csoportokat a szakirodalom általában *történeti és/vagy etnikai kisebbségeknek* hívja. Jellemző rájuk, hogy bár kulturálisan (etnikailag, nyelvileg) kötődnek kibocsátó közösségükhöz, de azzal jellemzően közös nemzettudatuk nincs vagy hiányos. Identitásukban fontosabb szerepet játszik a területi állam, illetve annak egy meghatározott régiója. Ebbe a kategóriába sorolhatók az őshonos közösségnek is tekinthető szorbok, az erdélyi szászok vagy az elzásziak. A másik csoportot azok a kisebbségek alkotják, amelyek már a nemzetállamok korában keletkeztek, azaz a kisebbség bevándorlása egyrészt azonos időben zajlott, vagy követte a fogadó közösség nemzetté válását, másrészt a kivándorolt vagy „leválasztott”²⁷ kisebbség a modern nemzetté válást nemzeti közösség részeként élte meg. Az ilyen kisebbségekről a szakirodalom általában mint *nemzeti kisebbségekről* beszél.²⁸ Ebbe a típusba sorolhatók többek között a környező államokban élő magyarok vagy a baltikumi oroszok.

Végezetül, a teljesség kedvéért meg kell említeni az úgynevezett *új* vagy *bevándorló kisebbségeket*. Ebbe a kategóriába²⁹ azok a csoportok tartoznak, amelyek létrejöttének legfőbb forrásai a nemzetközi migráció különböző fajtái.³⁰

A kisebbségi közösségek kialakulása mellett mindenképpen meghatározó jelentőséggel bírnak a *közelmúlt eseményei*, amelyek a mai napig elevenen élnek a csoportok tudatában. Szerencsére a kisebbségek számos pozitív élménnyel gazdagodhattak, különösen az elmúlt néhány évtized során, ilyenek: létezésük elismerése, identitásuk és nyelvük szabad vállalásának engedélyezése, a területi állam közéletében, sőt a demokrácia kiépítésében való részvétel, vagy öngazdálkodáshoz való joguk elismerése és gyakorlása. Elég, ha csak a spanyolországi autonóm közösségekre vagy a brit devolúciós folyamatra gondolunk. Természetesen a 20. század terhelő hagyatéka szintén tovább él a közösségek tudatában. Elsősorban a kényszerített migrációkra, szervezett kitelepítésekre, etnikai tisztogatásokra és háborúkra, valamint egyéb represszív, asszimilációt tudatosan támogató technikákra, az identitásvállalás megnehezítésének különböző formáira,

²⁶ Sajátságos azon csoportok helyzete, amelyek nem köthetők egy specifikus kibocsátó közösséghez a csoport vándorló jellege miatt, vagy azért, mert a vándorlás kezdete a „múlt homályába vész”, mint például a romák vagy zsidók esetében. Ezeket a csoportokat a szakirodalom gyakran nevezi transznacionális kisebbségeknek.

²⁷ Határváltoztatás, kitelepítés, etnikai tisztogatás indukálta kivándorlás.

²⁸ A szakirodalom igen gyakran kényszerkisebbségeknek is nevezi ezt a csoportot, ha a közösség létrejöttét külső kényszer (háború, határváltozás, kitelepítés stb.) okozta.

²⁹ Habár az ezekhez tartozó személyek többsége nem rendelkezik a fogadó állam állampolgárságával, és ezért nem is tárgya ennek a dolgozatnak, de politikai részvételi lehetőségeiket a jövőben feltétlenül érdemes elemezni, ha másért nem, számbeli súlyuk miatt.

³⁰ I. m. Szarka László (2004) 114.

a kisebbség elismerésének hiányára vagy a nyelvhasználat visszaszorítására stb. gondolok.

A többséghez fűződő viszony. Ezzel át is térünk a következő jellemzőre, a többségi és a kisebbségi közösség(ek) közötti viszony kérdéskörére. Itt a közösségek egymáshoz való viszonyát, e viszony megterheltségének fokát, kulturális különbözőségük mélységét, valamint a kisebbség integrációs szintjét javasolom megvizsgálni. Úgy gondolom, hogy a kisebbség és a többség egymáshoz való *viszonya* alapvetően befolyásolhatja mindkét közösség politizálásának jellegét. Attól függően, hogy pozitívan gondolkodnak egymásról, viszonyuk semlegesnek mondható, attitűdjük ellenséges, elutasító, vagy gyakorlatilag nincs is kapcsolat közöttük, más-más közéleti és politikai környezetet találunk.

A közösségek kapcsolatára hatással lévő további elem, hogy mennyire terhelik meg ezt a viszonyt múltbeli *valós vagy vélt sérelmek*.

Huntington³¹ óta sokan gondolják, hogy a *civilizációk alapuló és kulturális különbözőségei* vagy ellentétek, úgymint eltérő vallás, nyelv vagy politikai kultúra a közösségek egymás közötti viszonyának meghatározó faktorai lehetnek.

Végezetül a kisebbségek *integráltságának fokát* szeretném megemlíteni, amely egy képzeletbeli skálán, az etnikai tisztogatástól a negatív diszkrimináción, illetve nyílt vagy burkolt asszimilációs törekvéseken át az egyenlőség elismeréséig, majd tovább a pozitív diszkrimináción keresztül egészen a közös döntéshozatali modellekig terjedhet.

Az ímént felvázolt viszonyt leíró tényezők átvezetnek a közösség jellemzőitől a területi állam által biztosított jog- és pártrendszerhez. Amíg az eddig bemutatottakra a kisebbségek közvetlenül és nagymértékben hatással lehetnek, a most következőkre nézve már sokkal korlátozottabb a befolyásuk.

*Jogrendszer.*³² Vizsgálatom csak Európa demokratikus államaira terjed ki, ezért az alapvető emberi jogok elismerését eleve adottnak veszem. Ehhez kapcsolódva a következő vizsgálandó elem a kisebbségi jogok elismerésének kérdése, illetve ennek a jognak egyéni vagy kollektív jellege. Európa államainak többsége elfogadja a kisebbségek létezését és az ebből eredő jogokat, amit az is mutat, hogy ezen államok csatlakoztak az Európa Tanács (ET) valamelyik kisebbségekkel kapcsolatos egyezményéhez,³³ és/vagy jogalkotásuk valamilyen formában³⁴ tükrözi a kisebbségek elismerését. A következő lépcsőfok a kisebbségek bevonása a

³¹ Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*. Budapest, 1998, Európa Kiadó.

³² A dolgozat terjedelmi korlátai miatt csak a kisebbségekkel kapcsolatos jogrendszer kereteleit ismertetem röviden.

³³ Egyedül Franciaország, Belgium, Görögország és Izland nem csatlakozott az Európa Tanács két kisebbségvédelemmel kapcsolatos egyezményének (Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről és Regionális, Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája) valamelyikéhez.

³⁴ Például: alkotmány, választási törvény, kisebbségi törvény stb.

döntéshozatalba. Ezzel kapcsolatban a fenti egyezményekhez kapcsolódó monitoring rendszeren kívül az ET Velencei Bizottságának³⁵ tevékenységét, valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Nemzeti Kisebbségek Főbiztosának ajánlásait, különösen a nemzeti kisebbségek közéletben való hatékony részvételére vonatkozó úgynevezett lundi ajánlásokat³⁶ kell kiemelni. Végezetül meg kell jegyezni, hogy az Európai Unió, mint a harmadik és egyben legjelentősebb európai szervezet nem rendelkezik kisebbségi dimenzióval.³⁷

Politikai rendszer. A kisebbségi (szak)politiká(ka)t, ahogy magát a politikát is több irányból lehet és érdemes vizsgálni. Végezhetünk elemzést az intézményrendszerre és a politika folyamatára koncentrálni, vagy a vizsgálat tárgyát a politikai kultúra és értékek irányába tolni, tekinthetjük a politikát folyamatnak, illetve a politikai cselekvés és magatartás színterének.³⁸ Természetesen, az előbbi megközelítési módokat felhasználva, lehetséges a politikát tartalmi oldalról, annak eredményessége felől vizsgálni, ami magában foglalja az elérni kívánt célokat, a megvalósítási stratégiákat és az ezek elérése érdekében kifejtett tevékenységeket.³⁹

A politikai cselekvésre ható tényezők számbavétele után a következő részben a kisebbségek politikai döntéshozatalban való részvételének lehetőségeit, intézményeit gyűjtöm össze. Bízom benne, hogy az előző résszel együtt a most következő jó kiindulópontként szolgálhat kisebbségi politikák későbbi komplex, tartalmi jellegű (szakpolitikai) elemzéséhez.

A politikai döntéshozatalban való részvétel intézményei

Kisebbségi közösségeknek a politikai döntéshozatal különböző (európai, nemzeti, regionális, települési) szintjein többféle (döntéshozatali, konzultációs, tanácsadó) intézményi lehetősége nyílik a politikacsinálás folyamatában való részvételre.

³⁵ Hivatalosan: European Commission for Democracy through Law.

³⁶ Foundation on Inter-Ethnic Relations: Lundi Ajánlások a nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben és Értelmező Jegyzék. Foundation on Inter-Ethnic Relations, The Hague, 1999. Elérhető: http://www.osce.org/documents/hcnm/1999/09/2698_hu.pdf (Utolsó letöltés időpontja: 2008. november 26.)

³⁷ Ez annak ellenére igaz, hogy a csatlakozó államokkal szemben megszabott feltételek között (lásd koppenhágai kritériumok) nevesítették a kisebbségi jogok betartásának követelményét.

³⁸ Ágh Attila: *A magyar közigazgatás és az Európai Unió.* In Gallai Sándor – Török Gábor (szerk.): *Politika és politikatudomány.* Budapest, 2003, Aula Kiadó, 72–73.

³⁹ Vass László: *A közpolitika és a kormányzati döntéshozatal folyamata.* In Gallai Sándor – Török Gábor (szerk.): *Politika és politikatudomány.* Budapest, 2003, Aula Kiadó, 508.

A szakirodalom⁴⁰ általában a következő kisebbségi érdek-képviselési lehetőségeket azonosítja:

- Képviselés nemzeti parlamentekben
- Érdekképviselés kisebbségi ügyekre specializálódott kormányzati ügynökségek (governmental agencies) által
- Informális csatornákon (informal channels) keresztül
- Hatalom helyi, regionális vagy autonóm entitásokra való átruházása (devolution of powers) útján

Dolgozatomban részletesen csak a kisebbségek parlamenti képviselésével foglalkozom, de előbb tekintsük át röviden a többi kategóriát is! Fontosnak tartom aláhúzni, hogy céloom csupán a lehetséges intézmények összegyűjtése, egy inventár elkészítése volt. A felsorolandó minták átfogó értékelésére már csak azért sem vállalkozhattam ezen keretek között, mert meggyőződésem szerint egy átfogó és

⁴⁰ Elsősorban a következő művekre támaszkodtam a fejezet kidolgozása közben: Fábian György – Kovács László Imre: *Parlamenti választások az Európai Unió országaiban (1945–2002)*. Budapest, 2004, Osiris Kiadó. Foundation on Inter-Ethnic Relations, *Lundi Ajánlások a nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben és Értelmező Jegyzék*, (The Hague, 1999, Foundation on Inter-Ethnic Relations), Frowein, Jochen Abr. – Hofmann, Rainer – Wolfrum, Rüdiger (red.): *Das Minderheitenrecht europäischer Staaten. Teil 1*. (Berlin, 1993, Springer-Verlag), Frowein, Jochen Abr. – Hofmann, Rainer – Wolfrum, Rüdiger (red.): *Das Minderheitenrecht europäischer Staaten. Teil 2*. (Berlin, 2004, Springer-Verlag), Frowein, Jochen Abr. – Roland Bank: *The Participation of Minorities in Decision-Making Processes (DH-MIN(2000)1)*. Expert study submitted on request of the DH-MIN of the CoE by the Max-Planck-Institute for Comparative Public Law and International Law, (Heidelberg, Strasbourg, 2000, Council of Europe), Ghai, Yash: *Public Participation and Minorities* (London, 2003, Minority Rights Group International), Ishiyama, John T. – Breuning, Marijke: *Ethnopolitics of the new Europe* (Boulder – London, 1998, Lynne Rienner Publishers), Pan, Christoph – Pfeil, Beate Sybille: *National Minorities in Europe, Handbook* (Ethnos 63., Wien, 2003, Braumüller), Pan, Christoph – Pfeil, Beate Sybille: *Minderheitenrechte in Europa – Handbuch der europäischen Volksgruppen Band 2* (2. überarbeitete und aktualisierte Auflage, Wien, 2006, Springer-Verlag), Pan, Christoph – Pfeil, Beate Sybille, (red.): *Zur Entstehung des modernen Minderheitenschutzes in Europa. Handbuch der europäischen Volksgruppen, Band 3* (Wien, 2006, Springer-Verlag), Pap András László: *Identitás és reprezentáció. Az etnikai hovatartozás meghatározásától a politikai képviselésig* (Budapest, 2007, Gondolat Kiadó), Reynolds, Andrew – Ellis, Andrew – Reilly, Ben (Eds.): *Electoral System Design* (Stockholm, 2005, The New International IDEA Handbook. International Institute for Democracy and Electoral Assistance), Reynolds, Andrew: *Electoral systems and the protection and participation of minorities* (London, 2006, Minority Rights Group International), Spiliopoulou Ákermark, Sia et. al. (Eds.): *International Obligations and National Debates: Minorities around the Baltic Sea* (Mariehamn, 2005, The Åland Islands Peace Institute), Verstichel, Annelies: *Elaborating a Catalogue of Best Practices of Effective Participation of Minorities: Review of the Opinions of The Advisory Committee Regarding Article 15 of the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities* 163–195. In European yearbook of minority issues ([Eds.] EURAC/ECMI Vol. 2 2002/2003. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2004), de Winter, Lieven – Türsan, Huri (eds.): *Regionalist parties in Western Europe*, (Routledge, London, 1998. Roessingh), és az Európa Tanács Velencei Bizottságának dokumentumai.

komparatív elemzést csak azután lehet elvégezni, hogy minden egyes országban sor került az állam-intézmény-kisebbség kategória hármasság együttes vizsgálatára.

Kormányzati szervek. Csak néhány olyan európai állam van,⁴¹ ahol külön minisztérium foglalkozik kizárólag kisebbségi ügyekkel, de számos olyan állam létezik, ahol egy vagy több *minisztérium portfóliójába* tartoznak kisebbségekkel kapcsolatos ügyek, leggyakrabban belügy-, igazságügy-, regionális fejlesztésért, kulturális vagy éppen agrárügyekért felelős minisztériumok foglalkoznak kisebbségi ügyekkel. Az is előfordul, hogy tárca nélküli minisztert bíznak meg a témával.⁴² Ezenkívül több helyen *speciális kormányzati részleget, irodát* (special division, office) vagy egyéb szervezet hoztak létre, amely összehangolhatja, illetve irányíthatja is a kisebbségekkel kapcsolatos törvények előkészítését.⁴³ Ezenkívül hatékonyan hozzájárulhat a döntések előkészítéséhez, ha a *kisebbségi kérésekkel* foglalkozó *tisztviselők* között megtalálhatók az adott közösségek képviselői.⁴⁴ Egy további lehetőség a *kisebbségi ombudsman, biztos* vagy bizottság intézményeinek létrehozása. Erre sor kerülhet közvetlenül a kormány által vagy attól függetlenül, parlamenti kinevezéssel.⁴⁵

Informális csatornák. Kisebbségek érdekeinek „becsatornázására” sor kerülhet informális utakon, például kerekasztalokon (round tables), tanácsadó testületeken (advisory councils) vagy összekötő irodákon (liaison offices/committees) keresztül.⁴⁶ Ezek a testületek általában tanácsadó vagy konzultációs jellegűek.

⁴¹ Észtország: Népeségért és Etnikai Ügyekért Felelős Miniszter Hivatala (Office of the Minister for Population and Ethnic Affairs) (<http://www.rahvastikumminister.ee/>) Szerbia: Emberi és Kisebbségi Jogok Minisztériuma (Ministry for Human and Minority Rights) (<http://www.human-rights.gov.yu/>) (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.) Montenegró: Emberi és Kisebbségi Jogok Védelmének Minisztériuma (Ministry for Human and Minority Rights Protection) (<http://www.gov.me/eng/minmanj>). (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.)

⁴² Csehországban, 2006-tól például Džamila Stehlíková tárca nélküli miniszterként felelős többek között kisebbségi ügyekért, ezért sokszor titulálják az emberi jogok és nemzeti kisebbségek miniszterének.

⁴³ Például Romániában a kormányzat Interetnikus Kapcsolatok Osztálya (Department for Interethnic Relations) (<http://www.dri.gov.ro/>). (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.) vagy Norvégiában a munkaügyvel és a társadalmi beilleszkedéssel foglalkozó minisztériumon belül működik a Számi és Kisebbségi Ügyek Osztálya (The Department of Sami and Minority Affairs) (<http://www.regjeringen.no/en/dep/aid/About-the-Ministry/organization/Departments/The-Department-of-Sami-and-Minority-Affa.html?id=1453>). (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.)

⁴⁴ Például Dél-Tirolban a tisztviselőknek egyaránt kell tudniuk olaszul és németül. (Art. 1 Decree No 752 of 26 July 1976).

⁴⁵ Például Magyarországon a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa

⁴⁶ Például: Macedóniában az Alkotmány (78. cikkely) rendelkezik az Interetnikus Kapcsolatok Tanácsának (Council for Inter-Ethnic Relations) létrehozásáról. A tanács tagjai a Nemzetgyűlés elnöke mellett két-két képviselővel a macedón, az albán, a vlach, a roma közösségek, illetve további két képviselőt küldhetnek a többi kisebbségek. Dániában ilyen szervezet a német kisebbséggel való kapcsolattartásért felelős bizottság (Committee for Contact to the German Minority), ami a kormány, a parlament és német kisebbség szervezetének tagjaiból áll. (<http://www.folketinget.dk/default.asp?ptag=visUdvalg&tval=%7BBA697749-3D81-4083-89BA-53D2D37DA864%7D>). (Utolsó letöltés időpontja: 2009. február 2.)

A kisebbségek képviselői eljuttathatják általuk hangjukat a kormányzathoz, illetve fordítva, segítségükkel a kormányzat megoszthatja és megvitathatja álláspontját az érintettekkel. Az ilyen testületek tehát közvetlen kapcsolatot jelenthetnek a kisebbség(ek) és a hatalom között. Leggyakrabban kisebbségi civil szervezetek, egyházak, politikai pártok, kisebbségi parlamentek és a kormányzat képviselői, illetve független szakértők foglalnak bennük helyet. Ilyen testületek létrejöhetnek nemzeti, regionális, helyi vagy akár nemzetközi⁴⁷ szinten is.

Hatalom átruházás. A központi hatalom leépítése és ezzel párhuzamosan regionális, helyi entitások megerősítése szintén lehetőséget teremthet a kisebbségi közösségek számára, hogy hatékonyabban vegyenek részt a döntéshozatalban. A *helyi önkormányzati* forma hozzájárulhat egy közösség identitásának megerősödéséhez, ha tagjai a lakosság többségét alkotják. A (helyi) *kisebbségi önkormányzatok* ötvözik az autonómiát és az önkormányzati formát.⁴⁸ A különböző *autonómiamodellek* az általuk biztosított eltérő mértékű jogok függvényében nyújthatnak alkalmat a kisebbségeknek ügyeik független intézésére, szabályozására. A szakirodalom a következő főbb autonómiatípusokat különbözteti meg: területi, személyi és funkcionális autonómia. Amíg az autonómia a központi államtól bizonyos törvényhozói és végrehajtói hatalommal kapcsolatos jogokat ruház át egy közösségre, addig a *föderális jellegű rendszerek*, amennyiben belső egységeiknek határait etnikai, nyelvi vagy vallási alapon húzzák meg, biztosíthatják a különböző közösségek arányos részvételét a politikai döntéshozatalban.⁴⁹

Kisebbségek parlamenti képvisellete. Ebben a részben elsősorban azt vizsgálom, kik és hogyan képviselhetik a kisebbségi érdekeket, illetve hogy milyen eljárások és technikák segíthetik elő a kisebbségek politikai érdekképviseletét a nemzeti parlamentekben. Először is teljesülnie kell egy alapfeltételnek, ami nélkül a képviselet nem valósulhat meg szabadon: Ahogy az ET *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről* (7. cikk) is megfogalmazza, a területi államnak biztosítania kell „minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, a véleménynyilvánítás szabadságához való jogának tiszteletben tartását”. A kisebbségeknek joga van tehát ahhoz, hogy a közösségek létrehozassák és szabadon működtethessék saját politikai szervezeteiket, és azt ne akadályozza jogszabályi korlát. Napjainkban a vizsgált államok többségében, Bulgáriát leszámítva, ahol az alkotmány nem teszi lehetővé nyíltan etnikai alapon szerveződő

⁴⁷Norvégia, Svédország és Finnország kormányainak képviselői számos alkalommal tanácskoztak együtt a számikat érintő kérdésekben a nemzetközi civil szervezetnek számító Északi Számi Tanáccsal (Nordic Sami Council).

⁴⁸Példa erre a magyarországi és szlovéniai kisebbségi önkormányzatok.

⁴⁹Szemléletes példa a belga államberendezkedés a flamand, vallón és brüsszeli régióival, illetve az ezeket részben keresztbe metsző holland, francia és német nyelvű közösségeivel, illetve a spanyol autonóm közösségek „aszimmetrikus föderalizmusa”.

pártok létrehozását,⁵⁰ nincs jogi akadálya kisebbségi pártok alapításának.⁵¹ Természetesen azok az államok sem nyújtanak ideális környezetet kisebbségi politikai szervezetek, pártok működéséhez, amelyek nem ismerik el nemzeti, etnikai, nyelvi vagy vallási kisebbségek létezését területükön.

Kisebbségek képviselői. Kisebbségek parlamenti képviselője többféleképpen valósulhat meg. Kisebbségek képviselőjét vállalhatják az úgynevezett hagyományos ideológiai pártok, de a közösségek létrehozhatják saját pártjaikat, és rajtuk keresztül is megkísérelhetik politikai érdekeik képviselőjét. Ezenkívül az állam is garantálhat fix vagy speciális mandátumokat, illetve kedvezményes eljárásokat a kisebbségek számára.

Abból a tényből, hogy *nincsenek etnikai, nyelvi vagy vallási alapon szerveződő pártok* egy adott állam törvényhozásában, még nem következik automatikusan, hogy ott a kisebbségek érdekei képviselő nélkül maradnának. Először is meg kell különböztetni az etnikai, nyelvi vagy vallási szempontból homogén államokat azoktól, amelyek valamilyen mértékben megosztottak ebben az értelemben (3. tábla). Csak az utóbbi csoportba tartozó államok esetében van értelme vizsgálni, hogy a kisebbségi közösség politikai preferenciái egybeesnek-e az etnikai, nyelvi vagy vallási határokkal, vagy sem. Ha egy kisebbségi közösség sikeresen integrálódott, lehetséges, hogy tagjainak inkább hagyományos, úgynevezett ideológiai jellegű politikai kérdések határozzák meg választásait, nem az etnikai vagy nyelvi törésvonal a döntő számukra. Különösen akkor fordul ilyen elő, ha a hagyományos pártok tekintettel vannak rájuk, például a párt vagy annak képviselőcsoportjának felépítése reflektál a kisebbségekre.⁵² Természetesen az is lehetséges, hogy a hagyományos pártok nem vállalják fel a (helyi) kisebbségek képviselőjét. Ebben az esetben, ha a közösség elegendő erőforrással rendelkezik, létrehozhatja saját politikai pártját. Az általam vizsgált államok közül a legutóbbi választások során 11-ben indultak sikeresen és nyertek mandátumot *etnikai alapon* (is) *szerveződő pártok* (2. és 4. tábla).

⁵⁰ Bulgária Alkotmánya: 11. (4) cikkely. A bolgár állam képviselői szerint a fenti cikkely nem korlátozza az etnikai vagy vallási kisebbségek önszerveződését. [ET Velencei Bizottság: CDL(2008)035 Constitution of Bulgaria – Observations of the Bulgarian authorities.]

⁵¹ Albániában 2000-ig, azaz az új választási törvény (No. 8580, 2000. február 17.) életbelépése előtt szintén csak burkoltan működhetek etnikai alapon szerveződő politikai pártok. Ellenpéldaként az őshonos olasz és magyar nemzeti kisebbség esetében a Szlovén Alkotmány (64. cikkely) külön nevesíti ezt a jogot.

⁵² Ausztriában a parlamenti frakciókban több párt (például SPÖ, ÖVP, FPÖ, Die Grünen) is rendelkezik kisebbségi szóvivővel (minderheitenpolitische Sprecher) tartományi (például Burgenland) vagy országos szinten. Németországban a dánok lakta Schleswig-Holstein, illetve a szorbok lakta Szászország és Brandenburg Tartományi Gyűlésében számos párt (például Die Grünen, SPD, FPÖ, PDS) alkalmaz kisebbségi szóvivőket (minderheitenpolitische Sprecher).

Ehhez a számhoz nyugodtan hozzá lehet adni Bulgáriát, ahol a Mozgalom a Jogokért és a Szabadságokért Párt, ha burkolt formában is, de a helyi török és muszlim kisebbség pártja.

Az elmúlt több mint másfél évtizedet is figyelembe véve a lista kiegészíthető Litvániával és Észtországgal. Litvániában a helyi lengyel kisebbség pártja⁵³ a legutóbbi választásokig, Észtországban pedig a helyi oroszok pártja egészen az 1999-es választásokig tudott mandátumot szerezni.⁵⁴ Végezetül meg kell említeni azokat az államokat is, ahol a *hagyományos, ideológiai pártok* eleve *etnikai vagy nyelvi alapon szerveződnek*. Ilyen állam Belgium, ahol a francia és a holland nyelvű közösség különálló pártrendszerrel rendelkezik, vagy Bosznia-Hercegovina, ahol mindhárom közösségnek (bosnyák, horvát és szerb) gyakorlatilag önálló pártrendszere van,⁵⁵ de léteznek multietnikus⁵⁶ vagy magukat annak deklaráló⁵⁷ pártok is. Legvégül Ciprust lehet megemlíteni, ahol nemcsak a pártrendszer, hanem gyakorlatilag maga az ország is megkettőződött.

⁵³ Lietuvos lenkų rinkimų akcija/Akcja Wyborcza Polaków na Litwie 2008-as választásokig folyamatosan rendelkezett képviselővel a litván törvényhozásban (1992: 4, 1996: 1, 2000: 2, 2004: 2).

⁵⁴ Az Alkotmányos Párt (Konstitutsiooierakond) elődjének az Egyesült Észt Néppártnak (Eestimaa Ühendatud Rahvapartei/Obyedinnenaya Narodnaya Partiya Estonii) az 1999-es választáson elért 6,1%-a 6 helyet eredményezett.

⁵⁵ Csak azokat a pártokat ismertetem, amelyek képvisellel rendelkeznek az állami, illetve a bosnyák–horvát és a szerb entitás törvényhozásának valamelyikében 2006-ban:

Multikulturális pártok: Bosnyák Párt (Bosanska stranka), Bosznia–Hercegovinai Szociáldemokrata Párt (Socijaldemokratska Partija BiH – Socijaldemokrati/Социјалдемократска Партија БиХ – Социјалдемократи).

Bosnyák pártok: Bosznia-hercegovinai Hazafias Párt (Bosanskohercegovačka Patriotska Stranka), Demokratikus Akció Pártja (Stranka Demokratske Akcije), Párt Bosznia és Hercegovináért (Stranka za Bosnu i Hercegovinu) a Demokratikus Nemzeti Közösség (Demokratska Narodna Zajednica).

Szerb pártok: Szerb Köztársasági Demokratikus Haladás Pártja (Partija demokratског прогреса РС, Partija demokratskog progressa RS), Független Szociáldemokraták Szövetsége (Савез независних социјалдемократа, Savez nezavisnih socijaldemokrata), Szerb Demokrata Párt (Српска демократска странка, Srpska demokratska stranka), Szerb Köztársasági Szerb Nemzeti Szövetség (Српски народни савез РС, Srpski narodni savez RS), Szerb Köztársasági Szerb Radikális párt (Српска радикална странка РС, Srpska radikalna stranka RS), Szerb Köztársasági Szocialista Párt (Социјалистичка партија Републике Српске, Socijalistička partija Republike Srpske).

Horvát pártok: Horvát Kereszténydemokrata Unió (Hrvatska kršćanska demokratska unija), Bosznia-Hercegovinai Horvát Demokratikus Közösség (Hrvatska demokratska zajednica BiH), Horvát Jogpárt (Hrvatska stranka prava), Új Horvát Kezdeményezés (Nova hrvatska inicijativa), Munka a Fellendülésért Néppárt (Narodna stranka Radom – Za boljitak), Horvátok Együtt (Hrvatsko Zajedništvo)

⁵⁶ Ezek közül parlamenti képvisellel a Bosznia-hercegovinai Szociáldemokrata Párt (Socijaldemokratska Partija BiH – Socijaldemokrati/Социјалдемократска Партија БиХ – Социјалдемократи) rendelkezik.

⁵⁷ Habár a Párt Bosznia és Hercegovináért (Stranka za Bosnu i Hercegovinu) magát multietnikusnak tartja, támogatói jórészt bosnyákok, és a szerbek többsége is bosnyák nacionalistának titulálja őket.

A kisebbségi szervezetek és pártok jelentős részének, elsősorban közösségük mérete vagy dekoncentrátsága miatt gyakorlatilag nincs vagy igen minimális az esélye, hogy a többi párttal azonos feltételekkel tudjon mandátumo(ka)t szerezni az adott ország törvényhozásában. Az államok ilyen esetekben bizonyos *kedvezményekkel könnyíthetik meg a kisebbségi pártok mandátumszerzését*. Ezek a kedvezmények lehetnek általánosak vagy csak bizonyos (nemzeti, etnikai, nyelvi, esetleg vallási) kisebbségekre vonatkoznak. Sokak szerint az utóbbiak *sértik* az adott állam állampolgáraival szembeni *egyenlő bánásmód elvét*.⁵⁸

Először tekintsük át a választási rendszerhez kötődő technikákat, amelyek lehetnek általánosak (minden társadalmi csoportra vonatkozó), vagy csak az etnikai, nemzeti vagy nyelvi kisebbségekre koncentráló. Vizsgáljuk meg az *alacsony vagy egyáltalán nem létező formális parlamenti küszöb* lehetőségét az arányos és vegyes választási rendszerekben. Az országok többsége 4-5%-os belépési küszöböt szokott előírni. Ennél alacsonyabb, például az Albániában alkalmazott 2%-os küszöb segíthet a kisebb közösségeknek, hogy képviselőhöz juthassanak. A kedvezmény hátránya lehet, hogy túlzottan elaprózottá teszi a parlament összetételét, és így megnehezítheti stabil kormány létrehozását. Van rá példa, hogy csak a kisebbségekre vonatkozik a kedvezményes küszöb: Romániában a kisebbségeknek elég egy átlagos mandátum megszerzéséhez szükséges voksok 5%-át megszerezni, hogy képviselőhelyhez jussanak.⁵⁹ Ennek az eszköznek a gyengéje, hogy nem képes figyelembe venni a különböző közösségek közötti méretkülönbségeket.

2. tábla. Pártversenyben a parlamentbe bejutott etnikai pártok

Ország	Legutóbbi választás ideje (év)	Parlamenti helyek száma* (fő)	Pártversenyben bejutott etnikai pártok		
			Párt neve	Eredmény	
				%	mandátum
Albánia	2005	140	Egység/Unió az Emberi Jogokért Partia Bashkimi për të Drejtat e Njeriut/Κόμμα Ένωσης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	4,13	2
Bulgária	2005	240	Mozgalom a Jogokért és a Szabadságokért (Нак ve Özgürlükler Hareketi/Движение за права и свободи – Dvizhenie za prava i svobodí)	14,07	34
Finnország	2007	200	Svéd Néppárt SFP – Svenska Folkpartiet/ RKP – Ruotsalainen kansanpuolue	4,57	9

⁵⁸ Kisebbségek kettős szavazati jogáról bővebben: CDL-AD(2008)013 Report on Dual Voting for Persons belonging to National Minorities.

⁵⁹ Törvény a Képviselőház és a Szenátus megválasztásáról [No. 68/1992, 4 (1) cikkely].

Ország	Legutóbbi választás ideje (év)	Parlamenti helyek száma* (fő)	Pártversenyben bejutott etnikai pártok		
			Párt neve	Eredmény	
				%	mandátum
Lettország	2006	100	„Egyetértés Centrum” választási szövetség Saskaņas Centrs/Центр согласия	14,42	17
			Polgári Jogokért az Egyesült Lettországbán PCTVL – Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā/ ЗаПЧЕЛ: За права человека в единой Латвии	6,03	6
Macedónia	2008	120	Demokratikus Unió az Integrációért BDI – Bashkimi Demokratik për Integrim/ Демократска Унија за Интеграција	12,77	18
			Az Albánok Demokratikus Pártja PDSH – Partia Demokratike Shqiptare/ Демократска партија на Албанците	8,48	11
Montenegró	2006	81	Szerb Lista Српска листа	14,68	12
			A Bosnyák Párt a liberálisokkal kötött koalícióból Либерали и Бошњачка странка – Исправни у прошлости, прави за будућнос	1,25	1
Egyesült Királyság	2005	646	Skót Nemzeti Párt SNP – Scottish National Party/Pártaidh Nàiseanta na h-Alba/Scottis Naitional Pairtie	1,52	6
			Walesi Nemzeti Párt Plaid Cymru/The Party of Wales	0,60	3
			Az északír „Mi magunk” Sinn Fein	0,60	5
			Az északír Szociáldemokrata és Munkáspárt SDLP – Social Democratic and Labour Party/ Páirtí Sóisialta Daonlathach an Lucht Oibre	0,50	3
Olaszország	2008	630	Dél-tiroli Néppárt SVP – Südtiroler Volkspartei/Le parti popular de Südtirol	0,41	2
			Az Aosta-völgyi „Autonómia Szabadság Demokrácia” koalíció ALD – Autonomie Liberté Démocratie	0,10	1
Románia	2004	332 (137)	RMDSZ – Romániai Magyarok Demokrata Szövetsége	6,20 (6,23)	22 (11)

Ország	Legutóbbi választás ideje (év)	Parlamentari helyek száma* (fő)	Pártversenyben bejutott etnikai pártok		
			Párt neve	Eredmény	
				%	mandátum
Spanyolország	2008	350 (264)	Konvergencia és Unió CiU – Convergència i Unió	3,03	10 (7)
			Katalán Köztársasági Baloldal ERC – Esquerra Republicana de Catalunya	1,16	3 (16**)
			Baszk Nacionalista Párt EAJ/PNV – EuzkoAlderri Jeltzalea/Partido Nacionalista Vasco	1,19	6 (4)
			Igen Navarrára Na-Bai – Nafarroa Bai	0,24	1
			Galíciai Nacionalista Blokk BNG – Bloque Nacionalista Gallego	0,83	2
Szlovákia	2006	150	MKP – Magyar Koalíció Pártja	11,68	20

* A parlamenti képviselőhelyek száma. Zárójelben a „második kamara” képviselőinek a száma.

** A baloldali katalán frakció (Entesa Catalana de Progrés) létszáma.

Ha nemzeti szinten nem is, regionális szinten van arra példa, hogy a kisebbségeket kiemelik a „küszöbszabály” hatálya alól. A németországi Schleswig-Holstein és Brandenburg tartományokban a dán, illetve a szorb pártokra nem vonatkozik a küszöbszabály.⁶⁰ A kisebbségek kedvezményezésének másik lehetősége, hogy *törvényileg garantálják az adott kisebbség parlamenti helyét*. Ennek legerőteljesebb és egyben legegyszerűbb formája, amikor előre meghatározott számú fix helyet tartanak fenn egy adott kisebbség részére. Ilyenkor a kisebbségek számára önálló választókereteket hozhatnak létre. Az így kiosztott mandátumok száma lehet egy⁶¹ vagy több,⁶² sőt előfordul az is, hogy több közösség osztozik egy mandátumon.⁶³ Lehet, hogy a kisebbség részére fenntartott képviselőhelyek számát a kisebbség lakosságarányától teszik függővé, és garantálják a közösség lakosságárányos képviselőletét.⁶⁴ Végezetül az is megoldás, ha úgy támogatják

⁶⁰ Szászország nem alkalmaz ilyen kedvezményt. A szorok egyébként elsősorban az úgynevezett hagyományos pártokon keresztül képviselik érdekeiket.

⁶¹ Szlovéniában a magyar és az olasz közösség egy-egy fix mandátummal rendelkezik.

⁶² Montenegróban az albán kisebbség öt képviselőt választhat.

⁶³ Horvátországban egy képviselőt választhatnak együtt a csehek és szlovákok; továbbá az osztrákoknak, bolgároknak, németeknek, lengyeleknek, románoknak, románoknak, ruszinoknak, oroszoknak, törököknek, ukránoknak, aromunoknak (vlachoknak) és zsidóknak szintén jogukban áll választani egy képviselőt, ugyanúgy, mint az albánoknak, bosnyákoknak, montenegróiaknak, macedónoknak és szlovénoknak.

⁶⁴ Horvátországban a 2002-ig hatályos kisebbségi törvény szerint (17 cikkely, Constitutional Law on Human Rights and Freedoms and the Rights of Ethnic and National Communities or Minorities in the Republic of Croatia, Official Gazette 65/91, 70/91, 27/92, 34/92, 68 /95, 105/00)

egy kisebbségi közösség mandátumszerzését, hogy azok közül, akik (valamilyen explicit vagy implicit küszöb miatt) nem tudtak önerőből bekerülni a parlamentbe, a legjobban szereplőt vagy a listát vezető jelöltet mégis képviselőhelyhez jutatják. Meg kell még említenünk a választók személyének kérdését. Hogyan lehet garantálni, hogy az adott közösség képviselője kerüljön megválasztásra? A szakirodalom szinte egyöntetűen egyetért abban, hogy – a névjegyzékbe vétel minden negatív következménye ellenére – a kisebbségi választók regisztrálása biztosíthatja leginkább, hogy a közösség tagjai a közösséghez tartozó jelöltet választhassanak meg.

Végül tekintsük át, mikor történik igazi választás a kisebbséget képviselni akaró jelöltek között. Első látásra magától értetődőnek tűnhet, hogy a különböző pártok, politikai csoportosulások jelöltjei a választás során méretik meg magukat, de arra is van példa, hogy a közösség valamiféle előszelekció vagy választás alapján dönt a jelöltjeiről. Az elsőt általában akkor alkalmazzák, amikor fix helyekért megy a verseny, a másodikra pedig inkább akkor kerül sor, amikor a mandátumhelyek száma a leadott voksok számától függ, például egy kedvezményes küszöb esetében. Ilyenkor maximalizálni kell a választás során a közösségre leadott szavazatok számát.⁶⁵

A harmadik támogató eszköz a *regisztrációs követelmények mérséklése*, például egyéni jelöltek esetében a jelöltállításhoz szükséges támogatói aláírások alacsonyabb száma, vagy listás választásoknál a listaállítást feltételeinek megkönnyítése. Ezek csökkentik a kisebbségi pártok és szervezetek kampánykiadásait, és így költségtakarékosabbá tehetik a választásokon való indulást az anyagilag törékenyebb szervezetek számára is. Természetesen ezek a lehetőségek nem garantálhatják a biztos sikert, de kiegyenlítettebbé tehetik a versenyt, és így esélyt teremthetnek a kisebbségek számára. Ehhez kapcsolódhat továbbá a *kisebbségi pártok finanszírozási* feltételeinek a megkönnyítése. A pártok közfinanszírozása általában az általuk elért eredmények alapján történik, ezért a kisebbségi pártok gyakran nem részesülhetnek ilyen jellegű támogatásban. Lehetséges megoldás, ha a kisebbségi pártok közfinanszírozását nem kötik közvetlenül a választásokon elért eredményükhöz, illetve ha lehetővé teszik számukra, hogy költségeik egy részét, amennyiben van ilyenjük, az anyaországuk terhére fedezhessék.⁶⁶

azoknak a nemzeti és etnikai kisebbségeknek, amelyek létszáma meghaladja a lakosság 8%-át (szerbek), jogukban áll, hogy a parlamentben lakosságárányosan szerezhessenek mandátumokat.

⁶⁵ Például Lengyelországban a német kisebbség választási listája a Deutsche Minderheit / Mniejszość Niemiecka.

⁶⁶ A német párttörvény (hatályos 1994. január 31-től, BGBI. I S. 149) 18. (4) cikkelye szerint az etnikai pártok jogosultak közpénzekre, függetlenül az európai és szövetségi választásokon elért eredményüktől, illetve az azonos törvény 25. (2) cikkelye lehetővé teszi etnikai pártok anyaországi finanszírozását.

Az utolsó, a választási rendszerhez kapcsolódó eszköz a *kisebbségek számára kedvező választási kerületek* kialakítása. Ennek különböző lehetőségei vannak, a választási rendszer többségi vagy arányos jellege szerint.⁶⁷ Általánosan elfogadott nézett, hogy a kisebbségek számára az arányos választási rendszer kedvezőbb a többséginél, de véleményem szerint ez nem feltétlenül igaz. A többségi modell elsősorban olyan közösségeknek előnyös, amelyek az adott állam egy jól körülhatárolt területén élnek, és ott egyúttal a lakosság többségét alkotják. A többségi rendszerben a körzetek nagyságának és határainak kijelölése a fő kérdés. Amennyiben a körzethatár nagyjából egybeesik egy kisebbség szállásterületének határaival, és ezáltal biztosított a közösség többsége az adott helyen, akkor a többségi választási rendszer is garantálhatja a közösség képviselőjéhez jutását. Ez a garancia még biztosabb, ha az úgynevezett kisebbségi körzetek nagysága, azaz a bennük választásra jogosultak száma alacsonyabb, mint a többségi közösség körzeteiben, mert így arányait tekintve a közösség kevesebb voksal juthat mandátumhoz.⁶⁸ Az arányos rendszerben a körzetek magnitúdójától, vagyis az adott körzetből megválasztott képviselők számától függ leginkább a rendszer „kisebbségbarát” jellege. A többképviseles körzetek a kisebbségi pártoknak nagyobb esélyt jelentenek. A kisebbségek speciális támogatási formája lehet, ha a közösség által lakott választói körzetek magnitúdója nagyobb, mint azoké, ahol nem élnek kisebbségek.

Összefoglalásképpen tekintsük át még egyszer a kisebbségek parlamenti képviseletének típusait.⁶⁹

1. Etnikai vagy nyelvi alapon szerveződő pártrendszer
2. Pártversenyben a parlamentbe bejutott etnikai pártok
 - 2.1. Nyíltan etnikai jellegű pártok
 - 2.2. Burkoltan etnikai jellegű pártok
3. Törvényileg garantált, illetve kedvezményes kisebbségi képviselet a parlamentben (pártok, egyéb politikai érdekérvényesítő szervezeteken vagy mozgalmakon keresztül)
4. Nincsenek, illetve „jelentéktelen” etnikai vagy nyelvi pártok
 - 4.1. Etnikailag vagy nyelviileg megosztott államok
 - 4.2. Etnikai vagy nyelvi szempontból homogén államok

⁶⁷ A választási rendszerek bemutatását lásd a következő részben.

⁶⁸ 2005-ben az Egyesült Királyságban tartott általános választások során egy átlagos választókörzethez tartozó választójogosultak száma a következőképpen alakult:

Anglia: 70 021 fő, Skócia: 65 083 fő, Észak-Írország: 63 332 fő és Wales: 55 616. Ez a mutató Skóciában a választókörzetek számának csökkentése előtt, azaz 2001-ig 55 323 fő volt.

⁶⁹ I. m. Schönbaum (2008) 20–23.

Választási rendszerek. Az eddigiek során többször utaltam már a különféle választási rendszerekre, azok előnyeire, illetve hátrányaira, mégis érdemes lehet röviden áttekinteni ezeket, azért is, mert ez a keret határozza meg a választás útján mandátumot nyert kisebbségek és pártjaik mozgásterét. Mielőtt belekezdenék a főbb típusok rövid bemutatásába, fontos kiemelni, hogy a választások során alkalmazott eljárások, technikák nagy hatással lehetnek a választás kimenetelére. A választási rendszer nem semleges technika. Az általam vizsgált 37 állam közül mindössze egyben használnak többségi rendszert: az Egyesült Királyságban relatív többségi rendszert használva egyéni körzetekben választják meg a képviselőket (FPTP).⁷⁰ Röviden, a választás során az a jelölt nyer mandátumot, amelyik a legtöbb szavazatot kapja. Tehát az államok többsége (30) arányos, és azon belül Írország kivételével⁷¹ mindenütt listás választási rendszert (List PR) alkalmaznak (4. tábla). Többségi és arányos rendszert kombináló vegyes választási rendszert 5 államban használnak: Albániában, Németországban, Olaszországban és Magyarországon úgynevezett vegyes arányos vagy más néven korrekciós rendszer (MMP),⁷² Litvániában pedig úgynevezett párhuzamos vagy árok (paralel)⁷³ típus van érvényben.

Parlamenten belüli lehetőségek. Végezetül tekintsük át azokat a kedvezményeket, amelyek a parlamentbe már bejutott kisebbségek politizálását könnyítik meg. A lehetőségek első csoportja közvetlenül kapcsolódik a parlament belső eljárásrendjéhez, illetve a törvényhozói munkához. Ilyen a törvénykezdeményezés joga vagy legalább feltételeinek megkönnyítése kisebbségi ügyekben. Előírhatnak kötelező konzultációt kisebbséget érinthető ügyekben, vagy akár vétójoggal is fel lehet ruházni a közösség képviselőit. További kedvezmény lehet, ha a frakcióalakítást könnyítik meg, például úgy, hogy nem kötik minimális létszámhoz.⁷⁴ Egy frakcióval rendelkező párt sokkal hatékonyabban vehet részt a parlament és annak szerveinek (például bizottságok) munkájában. Mivel a parlamentben a törvény-előkészítői munka jórészt a különféle munkabizottságokban folyik, így ezekben a testületekben való jelenlét döntő fontosságú a kisebbségi képviselők számára. Bizottsági jelenlétüket lehetséges ettől függetlenül is garantálni, elsősorban

⁷⁰ Az FPTP (First Past The Post) választási rendszer részletes leírása megtalálható: Reynolds, Andrew – Ellis, Andrew – Reilly, Ben (eds.): *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm, 2005, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 35–44.

⁷¹ Írországban Európa egyik legbonyolultabb módján, az egyéni átvihető szavazat módszerével (STV) választják meg a képviselőket. Röviden: a választás preferenciális szavazással történik, ahol a 160 képviselőt 3-4 fős körzetekben választják meg úgy, hogy a választók preferencia-sorrendet állítanak fel a jelöltek között. Bővebben Uo. 75.

⁷² Uo. 91–103.

⁷³ Uo. 104–112.

⁷⁴ Schleswig-Holsteini Tartományi Gyűlésben a dán kisebbségnek frakcióalakítási joga van, függetlenül képviselőik számától (1. cikkely, 1101-9, Gesetz über die Rechtsstellung und Finanzierung der Fraktionen im Schleswig-Holsteinischen Landtag, vom 18. Dezember 1994.)

azokban az ügyekben, amelyekhez érdekeik fűződhetnek, mint például belügyi, alkotmányügyi, emberi jogi, oktatási, kulturális, agrár stb. bizottságokban tárgyalt kérdéseknél. Továbbá mód lehet kisebbségi ügyekre külön bizottságot létrehozni, amelyben természetesen biztosítják a kisebbségi képviselők jelenlétét.

A parlamentben folyó munkát támogathatják olyan külső intézmények, konzultációs szervezetek, mint a skandináviai kisebbségi parlamentek. Bár ezeknek a kisebbségi közösségek által létrehozott szervezeteknek⁷⁵ a befolyása különböző mértékű lehet, szerepük általában a kisebbségeket érintő ügyekkel kapcsolatos törvénytervezetekről szóló rendszeres és kötelező parlamenti meghallgatásokra szorítkozik.

Végezetül a parlamentek által választott panasz- és tényfeltáró testületek, hivatalok, illetve személyek (ombudspersons) munkáját kell még megemlíteni. Habár hatás- és jogköreik változóak lehetnek, az ellenőrzési és véleménykibocsátási jogköröktől kezdve, a vizsgálatkezdemenyezés jogán át egészen annak lefolytatásáig, illetve kötelező döntések meghozataláig terjedhetnek, de a parlamenttől kapott meghatalmazásuk mindenképpen nagyobb függetlenséget biztosít számukra, mint ha mandátumukat a kormányzattól kapták volna.

Zárszó

Dolgozatom célja az volt, hogy az adott forma adta lehetőségeken belül megpróbáljak átfogó képet adni a kisebbségek parlamenti képviselőinek számomra fontosnak tartott elemeiről. Először amellet érveltem, hogy a kisebbségi alapon való politizálás általánosan létező és számos európai államban jelentőséggel bíró politikai jelenség. Aztán összegyűjtöttem a legfontosabb tényezőket, amelyek meghatározzák az etnikai alapon szerveződő pártok politizálását. Végezetül valamiféle katalógusként a kisebbségek politikai döntéshozatalban való részvételének intézményeit gyűjtöttem csokorba.

⁷⁵ A kisebbségi parlamentek képviselőit választhatják közvetlenül az adott közösség tagjai, mint például a számi parlamentek Norvégiában (<http://www.samediggi.no/artikkel.aspx?AId=884&-back=1&MIId=270>), Svédországban (<http://www.sametinget.se/1042>) vagy Finnországban (<http://www.samediggi.fi/index.php?lang=english>), de lehetséges, hogy tagjait helyi képviselő-testületek tagjai alkotják, mint a svédek finnországi gyűlése, a Folkting (<http://www.folktinget.fi/en/administration.html>).

Melléklet

3. tábla. Európa államainak etnikai megosztottsága

	Ország	Lakosság ¹ (fő)	Etnikum	
			a legnagyobb ²	a többi
Több, illetve soknemzetiségű állam	Svájc ³	5 792 484	72,53% német	21,00% francia; 4,30% olasz; 0,58% rétoromán; 1,59% egyéb
	Belgium ⁴	10 419 000	60,67-61,45% flamand	37,78-38,56% vallon; 0,76% német
	Spanyolország ⁵	39 700 000	63,65-63,53% (kasztíliai) spanyol	16,26% katalán; 8,73% valenciai; 6,74% galíciai; 2,97% baszk; 1,65-1,78% cigány
	Bosznia-Hercegovina ⁶	4 377 033	43,5% bosnyák	31,2% szerb; 17,4% horvát; 5,6% jugoszláv; 2,3% egyéb
	Lettország ⁷	2 377 3834	57,66-59,16% lett	28,04-29,58% orosz; 3,68-4,09% belorusz; 2,50-2,68% ukrán; 2,38-2,56% lengyel; 1,35-1,40% litván; 0,44-0,45% zsidó, 1,65-2,44% egyéb
	Észtország ⁸	1 370 052	67,90-66,45% észti	25,63-25,17% orosz; 2,12% ukrán; 1,26% fehérorosz; 0,86% finn; 2,23-4,14% egyéb
	Macedónia ⁹	2 022 547	64,18% macedón	25,17% albán; 3,85% török; 2,66% roma; 1,8% szerb; 0,84% bosnyák; 0,48% vlah (aromun); 1,04% egyéb
	Montenegró ¹⁰	620 145	43,2% montenegrói	32,0% szerb; 7,8% bosnyák; 5,0% albán; 4,0% 'muszlim'; 1,1% horvát; 6,9% 'jugoszláv', roma, egyéb
	Moldova ¹¹	4 356 000	64,5-75,81% moldován	8,35-13,8% ukrán; 5,95-13,8% orosz; 3,5-4,36% gagauz; 2,17% román; 1,94-2,00% bolgár; 1,7-1,94% egyéb
	Ciprus ¹²	933 132	81% görög ciprióta	19% török ciprióta

Nemzeti- ségi állam	Ország	Lakosság ¹ (fő)	Etnikum	
			a legnagyobb ²	a többi
Szerbia ¹³	7 498 001	82,86% szerb	3,91% magyar; 1,82% bosnyák; 1,44% roma; 1,08% jugo- szláv; 0,94% horvát;	
	4 437 460	89,63% horvát	0,92% montenegrói; 0,82% albán; 0,79% szlovák; 5,42% egyéb	
Horvát- ország ¹⁴	4 437 460	89,63% horvát	4,54% szerb; 0,47% bosnyák; 0,44% olasz; 0,37% magyar; 0,34% albán; 0,30% szlovén; 3,11% cseh, roma, macedón, montenegrói, szlovák, egyéb	
Litvánia ¹⁵	3 484 000	83,45% litván	6,74% lengyel; 6,31% orosz; 1,23% fehérorosz; 0,65% ukrán; 1,62% egyéb	
Bulgária ¹⁶	7 928 901	83,94-84,47% bolgár	9,42-9,62% török; 4,68-4,14% roma; 1,78-1,97% örmény, tatár, gagauz, cserkesz, egyéb	
Szlovákia ¹⁷	5 379 455	83,88-85,79% szlovák	9,68-10,65% magyar; 1,65-1,85% roma; 0,83-0,90% cseh; 0,45-1,02% ruszin; 0,15-0,20% ukrán; 0,10-0,12% német; 1,28-1,44% egyéb	
Románia ¹⁸	21 680 974	89,48-91,03% román	6,60-6,66% magyar; 1,10-2,47% roma; 0,21-0,28% német; 0,26-0,28% ukrán; 0,09-0,10% szerb; 0,13-0,17% orosz (lipován); 0,10-0,11% tatár; 0,13-0,15% török; 0,07-0,08% szlovák; 0,21-0,29% görög, bolgár, egyéb	
Egyesült Királyság ¹⁹	57 034 000	72,2-74,4% angol, illetve angol és brit	8,6-9,0% skót; 2-2,9% ír; 4,0-4,9% walesi; 11% egyéb (indiai, ázsiai, fekete afrikai, fekete karibi, 'egyéb fehér', 'kevert')	
Luxem- burg ²⁰	277 900	77% luxembur- gi (lëtzebu- gesch)	23% német, francia, egyéb	

Nemzet- állam	Ország	Lakosság ¹ (fő)	Etnikum	
			a legnagyobb ² holland	a többi
	Hollandia ²¹	15 717 024	80,06-96,14% holland	3,86% fríz; 2,39% indonéziai; 2,09% szurinami; 2,02% németországi; 1,77% törökországi; 1,66% marokkói; 0,84% holland antillákbeli; 0,55% belgiumi; 4,76% egyéb külföldi származású
	Franciaor- szág ²²	55 257 502	85,87-91,26% francia	0,99-2,53% elzászi (német); 0,14% lotaringiai (német); 0,43-1,09% breton; 0,24-0,37% katalán; 0,22-0,34% korzikai; 0,08-0,16% baszk; 0,05-0,18% flamand; 0,95-3,62% provanszál/okszitán; 0,11-0,18% frankprovanszál, 1,27-1,45% roma; 4,26% egyéb külföldi származású
	Finnor- szág ²³	5 167 776	92,18% finn(-ajkú)	5,6% svéd (ajkú); 0,03-0,15% számi; 0,19% 'ösi' orosz; 0,19% roma; 1,35% egyéb
	Olaszor- szág ²⁴	54 970 679	94,57-96,15% olasz	1,82-2,36% szárd; 0,73-127% friuli; 0,53-0,59% német; 0,09-0,21% francia és frankprovanszál; 0,06-0,32% okszitán; 0,18-0,31% albán; 0,15-0,27% roma; 0,09-0,15% szlovén; 0,03-0,05% katalán; 0,01-0,04% görög (grikó), horvát, egyéb
Homogén nemzet- állam	Málta ²⁵	386 938	95% máltai	5% angol és olasz származású
	Szlovénia ²⁶	1 964 036	83,06-87,75% szlovén	1,81-3,68% horvát; 1,6-2,52% szerb; 1,60-1,63% bosnyák ('muszlim- mal' együtt); 0,32-0,39% magyar; 0,32-0,37% albán; 0,20-0,24% macedón; 0,17-0,2% roma; 0,11-0,19% olasz; 0,4-1,49% egyéb
	Magyaror- szág ²⁷	10 198 315	89,36-95,66% magyar	2,02-5,88% roma; 1,18-2,16% német; 0,39-1,08% szlovák; 0,25-0,88% horvát; 0,14-0,25% román; 0,07% szerb; 0,07% ukrán; 0,06% görög; 0,05% szlovén; 0,05-0,10% lengyel; 0,02-0,06% ruszin; 0,02-0,03% bolgár; 0,01-0,10% őrmény
	Csehor- szág ²⁸	10 019 266	93,93-96,89% cseh (morva és sziléziai)	1,93-2,08% szlovák; 0,51-52% lengyel; 0,39-0,41% német; 0,12-2% roma; 0,23-0,3% ukrán (ruszinnal együtt); 0,15% magyar; 0,12% orosz; 0,32% egyéb
	Albánia ²⁹	3 069 275	87,1-98,6% albán	1,17-3,42% görög; 0,16-4,89% roma; 0,14-3,91% macedón; 0,03-0,49% vlah (aromun); 0,02-0,20% montenegrói (és szerb)

Ország	Lakosság ¹ (fő)	Etnikum	
		a legnagyobb ² lengyel	a többi
Lengyelország ³⁰	37 529 751	95,15-98,31%	0,39-1,33% német; 0,14-1,33% kasub; 0,13-0,80% belorusz; 0,07-0,80% ukrán; 0,04-0,16% roma; 0,02-0,19% lemkó; 0,02-0,07% litván; 0,01-0,05% szlovák; 0,01-0,04% orosz; 0,07-1,02% tatár, görög, örmény, zsidó, egyéb
Németország ³¹	74 973 748	90% német	0,10% észak és kelet (sater) friz, 0,09% roma és szintzi; 0,08% szorb; 0,07% dán; 5,09% külföldi származású (törökországi, jugoszláviai, olaszországi, görögországi stb.)
Dánia ³²	5 475 791	96,5% dán	0,27-0,36% német; 3,19% külföldi származású
Svédország ³³	8 658 439	84,94-85,41% svéd	5,60-5,96% finn; 0,17-0,23% számi; 0,4-0,46% roma; 0,29% zsidó; 1,13% finnországi; 6,99% egyéb külföldi származású
Norvégia ³⁴	4 470 911	93,38-94,14% norvég	0,89-1,34% számi; 0,24-0,47 finn (kvén és 'erdei finn' /skogfinner); 0,02-0,04% zsidó; 0,05-0,11% roma és 'vándorló' /traveller; 1,51% európai származású, 3,15% egyéb külföldi származású
Írország ³⁵	3 706 683	98,34% ír (gael)	0,60% 'vándorló' /traveller; 1,06% egyéb
Portugália ³⁶	10 599 095	98,62-99,71% portugál	0,01-0,38% mirandés/mirandés nyelvű, 0,28-1% roma
Görögország ³⁷	10 939 771	96,71-97,98% görög	0,45-0,55% török; 0,27-0,36% pomák; 0,09-0,37% macedón, 0,13-0,91% roma; 0,37% vlach (aromun) 0,21-0,23% albán; 0,5% zsidó, örmény, egyéb
Ausztria ³⁸	7 322 000	93-99% osztrák(német)	0,26-0,68% gradisteyei horvát; 0,35-0,68% magyar; 0,25-0,68% szlovén; 0,15-0,41% cseh; 0,06-0,14% roma; 0,05-0,14% szlovák; 0,93% németországi; 0,65% csehországi; 2,42% egyéb külföldi születésű
Izland ³⁹	291 942	95,73% izlandi	0,67% svédországi; 0,52% dániai; 3,08% egyéb

¹ A közölt adatok általában az adott ország állampolgáira vonatkoznak. Ahol a teljes lakosság jelentősen eltér az ország állampolgárainak számától, ott lehetőség szerint a látjegyzet utal a külföldiek számára.

² A kategória neve azért 'a legnagyobb' etnikum, mert néhány országban, például Belgiumban, Spanyolországban, illetve Bosznia-Hercegovinában több államalkotó nemzet is van.

³ Az adatok a nyelvi megoszlásra és csak a svájci állampolgárokra vonatkoznak. A teljes lakosságra (7 288 010 fő) vetítve a nyelvi arányok a következők 63,67% német, 20,38% francia, 6,46% olasz, 0,48% rétoromán és 9,01% egyéb (BFS; Lüdi, 2005: 7–8).

⁴ A közölt adatok csak a belga állampolgárokra vonatkoznak. Mivel 1947 óta nem készült felmérés a lakosság nyelvhasználatáról, ezért csak megbecsülni lehet a holland nyelvű flamand, a francia nyelvű vallon és a német nyelvű közösségekhez tartozók számát. A becslés a következőképpen történt. Először a lakosság számából levontam a külföldiek számát. Ezután a teljes flamand régiót holland nyelvűnek tekintettem, a vallon régió lakosait pedig franciának számoltam a német közösség 9 települése nélkül. Végül Brüsszel régió lakosait osztottam szét a flamandok és a vallonok között a szakirodalom által is elfogadott arányok szerint, azaz 10-20%-át holland és 80-90%-át pedig francia anyanyelvűnek számoltam. A teljes lakosságra (10 666 866 fő) vetítve a közösségek arányai a következők: 55,15-55,85% flamand, 34,37-35,08% vallon és 0,70% német. A lakosság 9,11%-a külföldi.

⁵ A becslés a következőképpen történt. Az adatok a 2001-es népszámlálás eredményeit vették alapul. Az arányok becslésénél először a teljes lakosság számából (40 847 371 fő) levontam a külföldiek számát (1 548 941 fő, 3,799%) (INE). A kisebbségek becslésénél a 16 év feletti lakosságra vonatkozó adatokat (RKNyEK Spanyolország, 2007: 15) vetítettem a teljes lakosságra.

⁶ Az 1991-es népszámlálás adatai alapján (FOS). Azóta nem készült újabb felmérés.

⁷ A 2000-es népszámlálás (SOE, 2003: 18, 26), illetve a helyi statisztikái hivatal 2008-as adatai (CSBL) alapján.

⁸ A 2000-es népszámlálás alapján (SOE, 2003: 18, 26; KeNKV Észtország, 2004: 37).

⁹ A 2002-es népszámlálás alapján (SSO, 2005: 12–13).

¹⁰ A 2003-as népszámlálás alapján (Statistical Office, 2004: 34–35).

¹¹ A közölt szelős értékek az 1989-es (KeNKV Moldova, 2000: 5) és az azt követő 2004-es népszámlálás (NBS) adatait jelentik. A 2004-es összeírás adatainak ellenére, a korábban közölt adatok miatt a soknemzetiségű államok sorában hagytam, de lehetséges, hogy az országnak a jövőben inkább a nemzetiségi államok csoportjában lesz a helye.

¹² A becslés a ciprusi görög statisztikai hivatal (Statistical Service of Cyprus) és az észak-ciprusi török népszámlálás (The Final Results of TRNC General Population and Housing Unit Census) adatain, illetve a következő jelentéseken alapulnak: KeNKV Ciprus, 1999: 9; RKNyEK Ciprus, 2005: 15. Továbbá a sziget görög részén úgy 20 000 külföldi, a török részén további 78 000 törökországi, illetve nagyjából 10 000 egyéb állampolgárságú személy él.

¹³ A 2002-es népszámlálás alapján Koszovó nélkül (RSP, 2002: 2).

¹⁴ A 2001-es népszámlálás alapján (Cirkvenčić-Bojić, 2007: 91).

¹⁵ A 2001-es népszámlálás alapján (SOE, 2003: 18, 26; KeNKV Litvánia, 2006: 5).

¹⁶ A 2001-es népszámlálás etnikai kötődésre és az anyanyelvre vonatkozó adatai alapján (NSI).

¹⁷ A 2001-es népszámlálás etnikai kötődésre és az anyanyelvre vonatkozó adatai alapján (Gyurgyik-Sebők, 2003: 193).

¹⁸ A 2001-es népszámlálás etnikai kötődésre és az anyanyelvre vonatkozó adatai alapján (NIS, 2003: 126–127, 132–133; vö. Gyurgyik-Sebők, 2003: 201, 203).

¹⁹ A 2001-es népszámlálás alapján (Walker, 2003: 13, 23–24, Pan, 2003: 177)

- ²⁰ A nagyhercegség állampolgárainak 77%-a tartja anyanyelvének az ország nemzeti nyelvét, a luxemburgit (létebuergesch) (RKNYEK Luxemburg, 2007: 2). A többiek az adminisztratív nyelvként elismert franciát vagy németet valja anyanyelvének (STATEC, 2008: 5). A lakosság jelentős hányada külföldi, a teljes lakosság (483 800) 42,56%-a (205 900 fő) nem honpolgár. A teljes lakosságra vetítve a népességárányok a következők: 57,44% luxemburgi, 15,83% portugáliai, 5,50% franciaországi, 3,95% olaszországi, 3,41% belgiumi, 2,40% németországi, 1,03% egyesült királyságbeli, 0,79% hollandiai, 3,70% egyéb európai uniós, 5,95% egyéb országbeli (STATEC, 2008: 9).
- ²¹ Az 2008-as népesség adatok az ország állampolgáira vonatkoznak. A teljes lakosság 16 405 399 fő, amelynek 4,2%-a (688 375 fő) külföldi (CBS; StatLine database). A nyugat-Írzigetkre vonatkozó becslés alapja RKNYEK Hollandia, 1999: 6–9.
- ²² Az 1999-es népszámlálás alapján. A közölt adatok az ország állampolgáira vonatkoznak. A teljes lakossága a tengerentúli területek nélkül 58 520 688 fő, amelyből 3 263 186 fő (5,58%) külföldi. Ebből 0,95% portugáliai; 0,86% marokkói; 0,82% algériai, 0,36% törökországi; 0,34% olaszországi; 0,28% spanyolországi; 0,26% tunéziai; 0,48% egyen európai uniós (INSEE, 1999). A kisebbségekre vonatkozó adatok a regionális nyelveket beszélők számán alapszanak: Cerquiglini, 2003: 32–33, 55, 66, 75, 105, 111, 123, 187; Héran, 2002: 4; Nelde, 1996: 68–69; Ball, 1997: 68; MRG; Franciaország.
- ²³ 2007-es adatok alapján az ország teljes lakossága 5 300 484 fő, amelyből 132 808 fő (2,5%) külföldi (Statistics Finland, Virtual Finland).
- ²⁴ A 2001-es népszámlálás alapján. Az ország teljes lakossága 56 305 568 fő, amelyből 1 334 889 fő (2,37%) külföldi (Istat, 2001: 9–10, Istat, 2008: 2). A kisebbségekre vonatkozó adatok: Pan – Pfeil, 2003: 105–106; Nelde, 1996: 68–69; KeNKV Olaszország, 1999: 31–34; MRG: Olaszország; Autonomie Region Trentino-Südtirol.
- ²⁵ Az ország teljes lakossága 2002-ben 397 296 fő, amelyből 10 358 fő (2,6%) külföldi. Amíg otthon, családi környezetben a lakosság 90%-a használja a máltait, illetve 14% az angolt, addig munkahelyen a máltait 70%, az angolt 29% használja (MRG; Málta).
- ²⁶ A 2002-es népszámlálás alapján a teljes lakosságra vetítve. A lakosság 8,9%-ának az etnikai kötődése, 2,7%-ának pedig az anyanyelve maradt ismeretlen a felmérés során. A népszámlálás alapján a lakosság 2%-a (39 359 fő) nem rendelkezik szlovén állampolgársággal, viszont a lakosság jelentős része rendelkezik lakhellyel külföldön, például Bosznia-Hercegovinában (69 279 fő; 3,53%), Horvátországban (48 609 fő; 2,47%) vagy az egykori Jugoszláviában (a mai Szerbiában és Montenegróban) (26 951 fő, 1,37%) (POPIS 2002).
- ²⁷ A 2001-es népszámlálás alapján az ország lakossága 10 198 315 fő, amelyből csak 53 751 fő (0,53%) külföldi. A kisebbségek számának becslésénél egyrészt a kisebbségi szervezetek saját becsléseit, illetve a 2001-es népszámlálás során a kisebbségi identitással kapcsolatos négy kérdés (1. nemzetiséghez való tartozás, 2. anyanyelv, 3. nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz való kötődés, 4. családi, baráti közösségekben való nyelvhasználat) legalább egyikére igenes választ adók számát vettem figyelembe (KeNKV Magyarország, 1999: 11; KeNKV Magyarország, 2004: 147; KSH; NEKH).
- ²⁸ A 2001-es népszámlálás alapján. A teljes lakosság 10 230 060 fő, amelyből 210 794 fő (2,06%) külföldi. A csehországi regionális identitás arányai: 92,32% csehi; 3,8% morva; 0,11% sziléziai. A morvai és sziléziai identitást vállalkozó vállalatok aránya majd' a negyedére csökkent 1991-hez képest (Czech Statistical Office; KeNKV Csehország, 2004: 45–49).
- ²⁹ KeNKV Albánia Annex, 2007: 1–15; MRG: Albánia; ERRRC; Autonomie Region Trentino-Südtirol; Albánia. Egyesek a macedónok számát 350 000 főre becsülik (Macedonian in Albania).
- ³⁰ A 2001-es népszámlálás alapján az ország teljes lakossága 38 230 080 fő, amelyből 70 0329 fő (1,83%) külföldi (GUS, 2008: 180). A kisebbségekre vonatkozó adatok forrásai: KeNKV Lengyelország, 2002: 9; Łódzinski, 1998: 135–139; Pan 2003: 133; Eberhardt, 2003: 147; GUS, 2008: uo.

- ³¹ Kisebbségre vonatkozó adatok: KeNKV Németország, 1999: 4–10; Bundesministerium des Innern, 2008: 8, 17, 35, 45. 2007-ben a teljes lakosság (82 258 269 fő) 8,8%-a (7 284 521 fő) volt külföldi. Ez a mutató a 90-es évek közepe óta gyakorlatilag állandó (BAMF, 2008: 3–4). 1981 óta több mint 3,8 millió ember kapott német állampolgárságot (Statistisches Bundesamt, 2008: 15).
- ³² 2008-ban az ország teljes lakossága 5 475 791 fő, amelyből 298 490 fő (5,45%) külföldi (Statistics Denmark; KeNKV Dánia, 2004: 15).
- ³³ 2007-es adatok alapján az ország lakossága 9 182 927 fő, amelyből 524 488 fő (5,71%) külföldi (Pan, 2003: 161; KeNKV Svédország, 2001: 32–43; SCB).
- ³⁴ 2008-as adatok alapján az ország teljes lakossága 4 737 171 fő, amelyből 266 260 fő (5,62%) külföldi. Adatok forrásai: SSB; Pan, 2003: 129; KeNKV Norvégia, 1999: 13; RKNyEK Norvégia, 2005: 5. Az ország nyelvileg kelet–nyugati irányban megosztott. A lakosság többsége a dánhoz közeli, az ország dél-keleti részéről származó bokmált ('könyvnyelvőgt') használja szemben az ország nyugati részében közkedveltebb nynorskkel ('újnorsvéggal'), amelyet mindösszesen a lakosság 10–15%-a használja (Fernández-Armesto, 1995: 31; Vikør).
- ³⁵ A 2006-os népszámlálás szerint az ország teljes lakossága 4 172 013 fő, amelyből 419 733 fő (11,32%, ezen belül 6,61% valamelyik EU-tagállam állampolgára) külföldi. A 3 év feletti lakosság 41,9%-a beszéli az ír nyelvet (CSO, 2007: 73, 75, 79).
- ³⁶ 2006-os adatok alapján a teljes lakosság 10 599 095 fő, amelyből 329 898 fő (3,11%) a legálisan az országban tartózkodó külföldi (ISE, 2007: 69, 72–73, 81). A mirendés/mirandés nyelvűeken és a roma közösségen kívül nincsenek etnikai/nemzeti vagy nyelvi kisebbségek az országban, habár számos portugál származik a volt gyarmatokról, például Braziliából, Angolából, a Zöldfoki-szigetektől vagy Bissau-Guineából, de erre vonatkozóan nincsenek statisztikák (Pan, 2003: 137; KeNKV Portugália, 2004: 4; MRG; Portugália).
- ³⁷ Pan, 2003: 93; Autonome Region Trentino-Südtirol: Görögország. Egyesek a 'szlavofilek' számát 100-200 000 főre, a roma közösséget pedig 300-350 000 főre becsülik (GHM, 1999: 2–4).
- ³⁸ A 2001-es népszámlálások alapján az ország teljes lakossága 8 032 926 fő, amelyből 710 926 fő (8,85%) külföldi (Statistik Austria, 2002: 46–57, 61, 76; Baumgartner; Österreichisches Volksgruppenzentrum, 2000: 12).
- ³⁹ Az országban nincsenek autochton kisebbségek. 2008-as adatok szerint a teljes lakosság 313 376 fő, amelyből 21 434 fő (6,84%) külföldi (MRG: Izland; Statistics Iceland).

4. tábla. Etnokulturális közösségek képviselete Európa nemzeti parlamentjeiben

Ország	Választási rendszer	Legutóbbi választás ideje (év) ¹	Parlament létszám ² (fő)	Etnikai/nyelvi alaponszerződő pártrendszer	Pártversenyben bejutott etnikai pártok ³		Törvényileg garantált, illetve kedvezményes kisebbségi képviselet ⁴	Nincsenek, illetve „jelentéktelen” etnikai/nyelvi pártok	
					Nyíltan etnikai	Burkoltan etnikai		Etnikai/nyelviileg megosztott	Etnikai/nyelvi szempontból homogén ⁵
Albánia ⁶	Vegyes – korrekciós (MMP)	2005	140		* (4,13%/2)	*			*
Ausztria	Arányos – pártlistás (List PR)	2008	183 (62)						
Belgium ⁷	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	150 (71)	*					
Bosznia-Hercegovina	Arányos – pártlistás (List PR)	2006	42 (15)	*					
Bulgária ⁸	Arányos – pártlistás (List PR)	2005	240			*	(14,07%/34)		
Cyprus ⁹	Arányos – pártlistás (List PR)	2006	80	*			*		
Csehország	Arányos – pártlistás (List PR)	2006	200 (81)						*
Dánia ¹⁰	Arányos – pártlistás (List PR)	2005	179				*		*
Észtország ¹¹	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	101		*			*	
Finnország ¹²	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	200			*	(4,57%/9)	*	(1)
Franciaország ¹³	Többségi – kétfordulós (TRS)	2007 (2004)	577 (331)						*

Ország	Választási rendszer	Legutóbbi választás ideje (év) ¹	Parlament létszám ² (fő)	Etnikai/nyelvi alaponszerveződő pártend-szer	Pártversenyben bejutott etnikai pártok ³		Törvényileg garantált, illetve kedvezményes kisebbségi képviselet ⁴	Nincsenek, illetve „jelentéktelen” etnikai/nyelvi pártok	
					Nyíltan etnikai	Burkoltan etnikai		Etnikai/nyelviileg megosztott	Etnikai/nyelvi szempontból homogén ⁵
Görögország	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	300						*
Hollandia ¹⁴	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	150 (75)		*			*	
Horvátország ¹⁵	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	151				* (8)		
Írország	Arányos – egyéni szavazatviteli (STV)	2007	166 (60)						*
Izland	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	63						*
Lengyelország ¹⁶	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	460 (100)				* (1)		
Lettország ¹⁷	Arányos – pártlistás (List PR)	2006	100			* (20,45%/23)			
Litvánia ¹⁸	Vegyes – párhuzamos/árok (paralel)	2004	141		*			*	
Luxemburg ¹⁹	Arányos – pártlistás (List PR)	2004	60					*	
Macedónia ²⁰	Arányos – pártlistás (List PR)	2008	120			* (21,25%/29)			
Magyarország ²¹	Vegyes – korrekciós (MMP)	2006	386						*

Ország	Választási rendszer	Legutóbbi választás ideje (év) ¹	Parlament létszám ² (fő)	Etnikai/nyelvi alaponszerződő pártend-szer	Pártversenyben bejutott etnikai pártok ³		Törvényileg garantált, illetve kedvezményes kisebbségi képviselet ⁴	Nincsenek, illetve „jelentéktelen” etnikai/nyelvi pártok	
					Nyíltan etnikai	Burkoltan etnikai		Etnikai-nyelvi-világ megosztott	Etnikai/nyelvi szempontból homogén ⁵
Málta	Arányos – egyéni szavazátviteli (STV)	2003	69 ²²						*
Moldova ²³	Arányos – pártlistás (List PR)	2005	101					*	
Montenegró ²⁴	Arányos – pártlistás (List PR)	2006	81			* 14,68+1,25%/12+1	*		
Egyesült Királyság ²⁵	Egyszerű/relatív többségi – egyéni kerület (FPTP)	2005	646 (746)			* (3,22%/17)			
Németország ²⁶	Vegyes – korrekciós (MMP)	2005	613 (69)						*
Norvégia ²⁷	Arányos – pártlistás (List PR)	2005	169						*
Olaszország ²⁸	Vegyes – korrekciós (MMP)	2008	630 (322)			* (0,51%/3) (3)			
Portugália	Arányos – pártlistás (List PR)	2005	230						*
Románia ²⁹	Arányos – pártlistás (List PR)	2004	332 (137)			* (6,20%/22) (6,23%/10)	*		
Spanyolország ³⁰	Arányos – pártlistás (List PR)	2008	350 (264)	*		* (6,45%/22) (10,22%/27)			

Ország	Választási rendszer	Legutóbbi választás ideje (év) ¹	Parlament létszám ² (fő)	Etnikai/nyelvi alaponszerződő pártend-szer	Pártversenyben bejutott etnikai pártok ³		Törvényileg garantált, illetve kedvezményes kisebbségi képviselet ⁴	Nincsenek, illetve „jelentéktelen” etnikai/nyelvi pártok	
					Nyíltan etnikai	Burkoltan etnikai		Etnikai/nyelvi villeg megosztott	Etnikai/nyelvi szempontból homogén ⁵
Svájc	Arányos – pártlistás (List PR) 5 körzetben: Egyszerű/relatív többségi – egyéni kerület	2007	200 (46)				*		
Svédország	Arányos – pártlistás (List PR)	2006	349						*
Szerbia ³¹	Arányos – pártlistás (List PR)	2008	250				* (3,20%/7)		
Szlovákia ³²	Arányos – pártlistás (List PR)	2006	150			* (11,68%/20)			
Szlovénia ³³	Arányos – pártlistás (List PR)	2007	90 (40)				* (2)		

Forrás: Interparlamentáris Unió PARLINE adatbázisa: <http://www.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp>;

Parties & Elections – The database about parliamentary elections and political parties in Europe: www.parties-and-elections.de/;

Adam Carr's Election Archive: <http://psephos.adam-carr.net/>

¹ A legutóbbi választás időpontja. Zárójelben a két kamarás parlamenteknél az „alsóházati” eltérő, legutolsó választás időpontja

² A parlamenti képviselőhelyek száma. Zárójelben a „második kamara” képviselőinek a száma.

³ A zárójelben a legutóbbi választáson elért eredménye található (%), illetve az elnyert mandátumok száma.

⁴ A zárójelben a bejutott képviselők száma

⁵ Azokat az országokat vettem ebbe a kategóriába, amelyekben egyrészt a kisebbségek aránya országos szinten nem éri el a 10%-ot, másrészt nincs olyan jól körülhatárolható részük (például tartomány, megye, közigazgatási egység), ahol egy adott kisebbség többséget alkot.

62. mandátumot szerzett a görögök politikai érdekképviseletét felvállaló Egység/Unió az Emberi Jogokért párt (*Partia Bashkimi për të Drejtat e Njeriut/Kóyma Evropitës Avërëpitëvën Dinkajoiatëvën*). 2000-ben lépett hatályba az új, pártokról szóló törvény (No. 8580, 2000. február 17.), amely lehetővé tette etnikai alapon szerveződő pártok alapítását (NKVK – Albánia országjelentése 2007: 48). A korábbi törvény (No. 7502, 1991. július 25.) nem engedélyezte vallási, etnikai vagy regionális alapon való pártalapítást (NKVK – Albánia 'armyékjelentés' 1999: 7). A görögök politikai érdekképviseletét a rendszerváltást követően 2000-ig csak burkoltan vállalhatta fel az Egység az Emberi Jogokért.

740 szentatort választanak közvetlenül, 21-et pedig a Közösségek delegálnak, 10-et kooptálnak.

8 Az Alkotmány nem engedti etnikai pártok alapítását. Az elsősorban a törökök és az egyéb muszlim lakosságot képviselő liberális Mozgalom a Jogokért és a Szabadságokért (*Hak ve Özgürlükler Hareketi/Dışöçeme za prava i svobodi*) a rendszerváltás óta a bolgár parlament egyik legstabilabb szereplője. Rajta kívül a Bolgár Szocialista Párt (*Българскама комунистическа партия*) vezette Koalíció Bulgáriáért (*Коалиция за България*) lista tagjaként indult még a Roma Polgári Szövetség / 'Roma' Civil Szövetség (*Гражданско Обединение „Рома“*).

9 A 80 helyből 56 kerül szétszásra a választás során, a maradék 24, betöltetlen helyet fenntartják a sziget török lakosságának. A maronita, latin és örmény közösségek 3 megfigyelői hellyel rendelkeznek.

10 Grönland és a Feröer-szigetek autonóm területek két-két képviselőt választhatnak közvetlenül a Folketingbe. A 15-20 000 főre becsült német kisebbséget képviselő pártnak (Slesvigske Parti/Schleswigsche Partei) a választási rendszer miatt gyakorlatilag nincs esélye, hogy parlamentti mandátumot szerezheszen.

11 A korábban sikeres orosz kisebbségi pártok a legutóbbi választás során már nem kerültek be a parlamentbe. Az Alkotmányos Párt (Konstitutsioonierakond) elődje az Egyesült Észtt Néppárt (Eestimaa Ühendatud Rahvapartei/Obyedinnenaya Narodnaya Partiya Estonii) az 1999-es választáson elért 6,1%-a 6 helyet eredményezett. A másik, sikertelenül indult orosz párt, az Észtsországi Orosz Párt (Vene Erakond Eestis/Русская партия Эстонии) volt.

12 A liberális jellegű Svéd Néppárt [Svenska Folkpartiet (SFP) / Ruotsalainen kansanpuolue (RKP)] képviseli a svéd ajkú finneket a finn parlamentben (Eduskunta/Riksdagen). Az Åland-szigetek egy további svéd képviselőt választ. A közel 27 ezer lakosú autonóm terület önálló pártrendszerrel rendelkezik, a legutóbbi 2007-es választáson induló 7 pártból 6 be is jutott a 30 tagú törvényhozásba.

13 A francia állam nem ismeri el a nemzeti és etnikai kisebbségek létét. Ezért ezek a közösségek részben regionalista jellegű pártokon keresztül jelenítik meg politikai akaratukat. Habár ezeknek a pártoknak a támogatottsága országos szinten marginális, de regionális szinten az elmúlt két évtizedben már számos helyen szereztek képviselőhelyeket, például Korszikán a Korszikai Nemzet Pártja (PNC – Le Parti de la nation corse / U Partitu di a Nazione Corsa), Bretagneban a Breton Demokratikus Unió (French Union Démocratique Bretonne / Breton Unvaniezh Demokratel Breizh), Elzászban az Alsace d'abord / Das Elsass zuerst.

14 Frizföld tartomány 630 ezres lakosságának 94%-a érti a friz nyelvet és közel háromnegyedük beszéli is azt (RKNyEK – Hollandia országjelentése 2003: 18). A Friz Néppárt 2003 óta rendelkezik egy mandátummal (Hendrik ten Hoeve) a Szenátusban. A párt a tartományi gyűlés állandó tagja, 55 helyből négyet szerzett 1999-ben, hetet 2003-ban és ötöt 2007-ben.

15 A nemzeti kisebbségeknek nyolc parlamenti hely van biztosítva a Saborbán, amelyek a következőképpen oszlanak meg: szerbek 3; magyarok 1; olaszok 1; csehok és szlovákok együtt 1; osztrákok, bolgárok, németek, lengyelek, románok, ruszinok, oroszok, törökök, ukránok, aromunok (vlachok) és zsidók együtt 1, valamint albánok, bosnyákok, macedónok és szlovénok együtt 1 hely. 2007-ben a szerbek mindhárom helyét a liberális és szociáldemokrata irányultságú Független Szerb Demokrata Párt (SDSS – Samostalna

demokrata srpska stranka / Самостална демократска српска странка) szerezte meg. Ezenkívül kisebbségi pártként és nem független jelöltként a bosnyákok képviselőit felvállaló Horvátország Demokratikus Akció Pártja (Stranka Demokratske Akcije Hrvatske) jutott be a parlamentbe. ¹⁶ Az 5%-os választási küszöb nem vonatkozik nemzeti kisebbségek választási listáira. Ezt kihasználva a német kisebbség választási listája (Mniejszość Niemiecka / Deutsche Minderheit) 1991 óta folyamatosan rendelkezik képviselővel a Sejmben (1991: 7, 1993: 3, 1997: 2, 2001: 2, 2005: 2, 2007: 1). 1993-ban sikerült egy mandátumot a Szenátusban is szerezni.

¹⁷ A lettországi oroszok képviselőit felvállaló pártok 1993 óta folyamatosan jelen vannak a lett törvényhozásban. A 2006-os választások során a „Egyetértés Centrum” választási szövetség (Saskaņas Centrs / Центр солиарна, 14,42% – 17 hely) és a Polgári Jogokért az Egyesült Lettorszában (PCTVL – Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā / За права человека в единой Латвии, 6,03% – 6 hely) szerzett mandátumot a helyi oroszok és egyéb kisebbségek (ukránok, fehérorosok) képviselőitnek programjával.

¹⁸ A lengyel kisebbség pártja (Lietuvos lenkų rinkimų akcija / Akcja Wyborcza Polaków na Litwie) 1992 óta folyamatosan rendelkezik képviselővel a litván törvényhozásban (1992: 4, 1996: 1, 2000: 2, 2004: 2). A 2008-as választások előzetes eredményei alapján a lengyel párt annak ellenére nem szerez mandátumot, hogy közel 1%-kal jobb eredményt érhet el, mint 2004-ben. A Litvániai Oroszok Szövetsége (LRS – Lietuvos rusų sąjunga/, СРЛ – Союз русских Литвы) 2008-ban sem jut mandátumhoz.

¹⁹ A nemzeti nyelvként kezelt luxemburgi (lëtzebuergesch) kívül a francia és a német is egyaránt hivatalos (adminisztratív) nyelv. Habár a német dialektusból kialakított luxemburgi a legelterjedtebb, jelentős azok száma, akik az itrodalmi németet (Hochdeutsch) vagy a franciát használják fő nyelvként (RKNyEK – Luxemburg országjelentése 2007: 2–3). Ennek ellenére a nagyhercegség sokkal inkább többnyelvű, mint nyelvitileg megszokott. A lakosság túlnyomó részé egyaránt használja (érti és/vagy beszéli) mindhárom nyelvet.

²⁰ Az ország függetlenné válása óta jelen vannak az albán pártok a macedón törvényhozásban. A jelenlegi két meghatározó albán párt a 2001-es polgárháborút követő rendezés eredményeképpen alakult ki. Mára a legerősebb albán párttá a Demokratikus Unió az Integrációért (BDI – Bashkimi Demokratik për Integritim / Демократска Унија за Интеграција) vált.

Az Albánok Demokratikus Pártja (PDSH – Partia Demokratike Shqiptare / Демократска партија на Албанија) 2002-ben 7, 2006-ban és 2008-ban egyaránt 11 mandátumot szerzett. A pártot az albánok első, jelentősebb pártjából, a Demokratikus Prosperitás Pártjából (PPD – Partia e prosperiteti demokratike / ПДП – Партија за демократски просперитет) kivált tagjai alapították. A PDSH és a PPD 2008-ban egyesült.

Eredmények:

Párt	1994		1998		2002		2006		2008	
	Mandátum	%	Mandátum	%	Mandátum	%	Mandátum	%	Mandátum	%
BDI	–	–	–	–	11,9	16	12,12	14	12,77	18
PPD	8,3	10	19,3	14	2,3	2	BDI-vel együtt 3	0,53	–	–
PDSH	–	–	PPD-vel együtt 11	5,2	7	7,50	11	8,48	11	–

Az albán pártokon kívül a további etnikai pártok vettek részt, általában a nagyobb, macedón pártokkal választási szövetségben a parlamenti választásokon. 2008-ban „Egy Jobb Macedóniáért” szövetségben vett részt: a Torokök Demokratikus Pártja (Makedonija Türk Demokratik Partisi / Демократска партија на Турците), a Szerbek Demokratikus Pártja (ДПСМ – Демократска / Партија Срба у Македонији / Демократска партија на Србите во Македонија), a Bosnyákok Demokratikus Pártja (Босњанска Демократска Партија), a Macedóniai Vlachok Pártja

(Partija na Vlasite od Makedonija), a Macedóniai Roma Unió (Сојуз на Ромите од Македонија), a Párt a Roma Integrációért (Partija za Integracija na Romite), a Roma Demokratikus Unió (Demokratska Unija na Romite), a Párt a Romák Teljes Emancipációjáért (Обединета Партија за Еманципација). A „Nar – Koalicija Europáért“ szövetségben belül indult a Macedóniai Vlachok Demokratikus Uniója (ДСВМ – Demokratski Сојуз на Власите од Македонија), illetve önállóan mérte meg magát az Albán Demokratikus Unió (Demokratik Shqiptar / Demokratiska unija na Albanците), a Macedóniai Szerbek Radikális Pártja (РССМ – Радикална странка на Србите во Македонија), a Török Nemzeti Egység Mozgalma (Движење за Национално Единство на Турците). Habár a legutóbbi választás után ezek a pártok nem szereztek mandátumot, a korábbi választások alkalmával a török, a szerb és a roma kisebbségek szervezetei tudtak parlamenti helyet szerezni.

²¹ Annak ellenére, hogy a 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól 20. § (1) szerint „A kisebbségeknek – külön külön törvényben meghatározott módon – joguk van az országgyűlési képviselőre”, a Magyar Országgyűlés mind a mai napig nem alkotott törvényt a kisebbségek képviselőletről. Mindkét nagy párt, a FIDESZ–MPP és az MSZP is rendelkezik néhány roma származású képviselővel.

²² 4 „póthely”.

²³ Az ország etnikai/nyelvi heterogenitása ellenére nincsenek „nyíltan” etnikai pártok. Az oroszok és ukránok érdekeit leginkább az interetnikus Kommuniszták Moldovai Pártja (PCRM – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova / ПКРМ – Партия коммунистов Республики Молдова) jeleníti meg, amely a legutóbbi, a 2005-ös választások során a szavazatok 45,98%-ával a mandátumok többségét (56) szerezte meg.

²⁴ A 2006-os választás során a Szerb Lista (Српска листа): 49 730 szavazattal (14,68%) 12 helyet szerzett. A liberálisok és a Bosnyák Párt koalíciója (Либерали и Бошњачка странка – Исправни у прошлости, прави за будућнос) 12 748 voksot kapott (3,76%), ami 3 mandátumot eredményezett. Ebből egyet kapott meg a Bosnyák Párt. A bosnyák kisebbségre eső szavazatok számának becslésekor mechanikusan harmadolttam a közös listára leadott szavazatokat.

A speciális albán választókerzet által biztosított 5 parlamenti hely a következőképpen oszlott meg: Demokratikus Szövetség Montenegróban és Demokratikus Fellemlülés Párt koalíciója (Коалиција – Демократски савез у Црној Гори–Партија демократског просперитета): 4 373 szavazat (1,29%), 1 mandátum; Albán Lista (Албанска Алтернатива): 2 656 szavazat (0,8%) 1 mandátum; Albánok Demokratikus Uniója (Demokratska unija Albanaca/UDSH – Unioni Demokratik i Shqiptarëve): 3 693 szavazat (1,1%), 1 mandátum. Továbbá a Koalicio az Európai Montenegroért (Коалиција за европску Црну Гору) szintén szerzett két albán mandátumot. Ebben az esetben az albán kisebbségre leadott voksok számát az albán mandátumok aránya alapján becsültem meg, azaz a lista eredménye 164 737 szavazat (48,62%) és 41 hely volt, ebből a két albán mandátum becsült aránya 8 030 szavazat (2,37%).

²⁵ A Skót Nemzeti Párt (SNP – Scottish National Party / Pàrtaidh Nàiseanta na h-Alba / Scottis Naitional Pairtie) és a Walesi Nemzeti Párt (Plaid Cymru / The Party of Wales) eredményeihez hozzáadtam a nem unionista északir pártok, azaz „Mi Magunk” (Sinn Féin) és a Szociáldemokrata és Munkáspárt (SDLP – Social Democratic and Labour Party / Páirtí Sóisialta Daonlathach an Lucht Oibre) 2005-ös eredményeit.

Párt	Szavazat	%	Mandátum
Skót Nemzeti Párt	412 267	1,52	6
Walesi Nemzeti Párt	174 838	0,60	3
„Mi Magunk”	174 530	0,60	5
Szociáldemokrata és Munkáspárt	125 626	0,50	3

²⁶A három hagyományos kisebbségi közösség, a szorb, a dán és a friz alacsony lélekszáma miatt politikai szervezeteiknek nincs esélyük, hogy választás útján mandátumot szerezhessenek a Bundestagban. Schleswig-Holstein tartományban évtizedek óta működik a Dél-slesvig-i Választási Szövetség (SSW – Südschleswigsche Wählerverband / Sydslesvigske Vælgerforening / Südschleswigsche Wählerferbånd), amely nem csak a helyi dán, de a friz közösség politikai érdekképviseletét is felvállalja. Ezt a mintát követve alapították meg 2005-ben a szorbok is a maguk népjárártját (SLS – Serbska Ludowa Strona / Wendische Volkspartei).

²⁷A számik, ahogy a többi elismert kisebbség (kvének, romák) sem alkotnak többséget ma már eredeti szállásterületeiken, ezért a mai választási rendszer szerint nem tudnak mandátumot szerezni önállóan. Az apró Számi Néppártot (Sámeálbmot bellodat/Samefolkets Partt) leszámítva nincsenek etnikai pártok.

²⁸Számos etno(regionális) párt közül 1990-et követően a következő pártok tudtak legalább egyszer mandátumot szerezni a Képviselőházban:

A német és a latin kisebbséget képviselő Dél-tiroli Néppárt (SVP – Südtiroler Volkspartei / Le parti popolar de Südtirol) mind a hat alkalommal szerzett (2-4) mandátumot.

A francia / frankoprovanszál ajkú Aosta-völgyi mandátumot 2008-ban és 2006-ban az „AutonómiaSzabadság Demokrácia” (ALD Autonomie Liberté Démocratie) választási szövetség nyerte meg, azt megelőzően az „Aosta-völgyiek Uniója” (L’Union Valdôtaine) járt sikerrel. 2008-as képviselőházi választás eredménye:

Etno(regionális) párt	Szavazat	%	Mandátum
Dél-tiroli Néppárt	147 666	0,41	2
„Autonómia Szabadság Demokrácia”	29 311	0,1	1

A Szenátusban a Dél-tiroli Néppárt 2 helyet szerzett, az egy Aosta-völgyi helyet az „Aosta-völgyiek Uniója” (L’Union Valdôtaine) vezette választási szövetség (Vallée d’Aoste Autonomie Progrès Fédéralisme) képviselője nyerte el.

²⁹A Romániai Magyarok Demokrata Szövetsége (RMDSZ/ UDMR – Uniunea Democrată Maghiară din România) az egyedüli etnikai párt, amely a többi hagyományos párttal együtt versenyezve képes volt 1990-et követő valamennyi választáson mandátumokat szerezni a Képviselőházban és a Szenátusban egyaránt.

RMDSZ választási eredményei:

	1990		1992		1996		2000		2004	
	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum
Képviselőház	991 601/ 7,23	29	811 290/ 7,45	27	812 628/ 6,64	25	736 863/ 6,79	27	628 125/ 6,20	22
Szenátus	1 004 353/ 7,20	12	831 463/ 7,58	12	837 760/ 6,82	11	751 310/ 6,89	12	637 109/ 6,23	10

A további, szám szerint 18 kisebbség 1-1 hellyel rendelkezik a parlament alsóházában:

Romániai Albánok Ligája (ALAR – Asociatia Liga Albanezilor din Romania)
 Romániai Macedónok Egyesülete (AMR – Asociatia Macedonenilor din Romania)
 Romániai Lipován Oroszok Közössége (CRLR – Comunitatea Rusilor Lipoveni din Romania)
 Romániai Zsidó Közösségek Föderációja (FCER – Federatia Comunitatilor Evreiesti din Romania)
 Romániai Németek Demokratikus Fóruma (FDGR – Forumul Democrat al Germanilor din Romania)
 Szociáldemokrata Romák Romániai Pártja (PRSDR – Partida Romilor Social Democrat din Romania)
 Romániai Olaszok Közössége (RO.AS.IT – Comunitatea Italiana din Romania)
 Romániai Örmények Szövetsége (UAR – Uniunea Armenilor din Romania)
 Bánsági Bulgár Szövetség (UBBR – Uniunea Bulgara din Banat)
 Romániai Horvátok Szövetsége (UCR – Uniunea Croatilor din Romania)
 Romániai Rutének Kulturális Szövetsége (UCRR – Uniunea Culturala a Rutenilor din Romania)
 Romániai Szlovákok és Csehek Demokratikus Szövetsége (UDSCR – Uniunea Democratica a Slovaciilor Si Cehilor din Romania)
 Romániai Törökök Demokrata Szövetsége (UDTR – Uniunea Democratica Turca din Romania)
 Romániai Turko-muzulmán Tatórok Demokrata Szövetsége (UDTMR – Uniunea Democratica a Tatarilor Turco-Musulmani din Romania)
 Romániai Hellén Szövetség (UER – Uniunea Elena din Romania)
 „Dom Polski” Romániai Lengyelek Szövetsége (UPR – Uniunea Polonezilor din Romania „Dom Polski”)
 Romániai Szerbek Szövetsége (USR – Uniunea Sarbilor din Romania)
 Romániai Ukránok Szövetsége (UUR – Uniunea Ucrainenilor din Romania)

A spanyol pártrendszer jellegzetessége, hogy az országos pártrendszer regionális pártrendszerekkel egészül ki (Fábián – Kovács 2004: 418). A három legnagyobb spanyol part, a Spanyol Néppárt (PP – Partido Popular), a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE – Partido Socialista Obrero Español) és az Egyesült Baloldal (IU – Izquierda Unida) valamennyi autonóm közösségben rendelkeznek helyi 'fokpárttal' vagy szövetséges helyi párttal. (Szajkowski 2005: 550–551).

A Cortes (Cortes Generales) alsóházában, a Képviselőházban (Congreso de los Diputados) a következő katalán, baszk és galíciai etnoregionális pártok vannak jelen:

Katalán párt az egyszerre liberális és kereszténydemokrata (jobbközép) Konvergencia és Unió (CiU – Convergència i Unió) és a szocialista és nacionalista (szeparatista) Katalán Köztársasági Baloldal (ERC – Esquerra Republicana de Catalunya). A katalán baloldali zöldpárt (ICV – Iniciativa per Catalunya Verds) általában az IU-val közösen indul. Baszk párt az eredetően kereszténydemokrata, nagyobb autonómiáért küzdő Baszk Nationalista Párt (EAJ/PNV – EuzkoAlderdi Jeltzalea / Partido Nacionalista Vasco), a szociáldemokrata Baszk Szolidaritás (EA – Eusko Alkartasuna) és a navarrai Igen Navarrára (Na-Bai – Nafarroa Bai). További baszk párt volt az ETA-hoz fűződő közeli kapcsolata miatt 2003-ban HB – Herri Batasuna. Galíciai párt a szocialista Galíciai Nationalista Blokk (BNG – Bloque Nacionalista Gallego).
 További regionális, de etnikai kötődés nélküli pártok, amelyek folyamatosan jelen vannak a képviselőházban: Kanáriai Koalíció (CC – Coalición Canaria), Aragón Tanács (CHA – Chunta Aragonesista). [<http://www.elecciones.mir.es/MIR/jsp/resultados/index.htm>]

A képviselőház választási eredményei:

Párt	1993		1996		2000		2004		2008	
	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum
CIU	1 165 783/ 4,94	17	1 151 633/ 4,59	16	970 421/ 4,19	15	835 471/ 3,23	10	779 425/ 3,03	10
ERC	189 632/ 0,80	1	167 641/ 0,67	1	194 715/ 0,84	1	652 196/ 2,52	8	298 139/ 1,16	3
ICV	–	–	119 290/ 0,51	1	–	–	–	–	–	–
EAJ-PNV	291 448/ 1,24	5	318 951/ 1,27	5	353 953/ 1,53	7	420 980/ 1,63	7	306 128/ 1,19	6
EA	129 293/ 0,55	1	115 861/ 0,46	1	100 742/ 0,42	1	80 905/ 0,31	1	50 371/ 0,20	–
Na-Bai	–	–	–	61 045/0,24	1	62 398/0,24	1	1	–	–
HB	206 876/ 0,88	2	181 304/ 0,72	2	–	–	–	–	–	–
BNG	126 965/0,54	–	220 147/0,88	2	306 268/1,32	3	208 688/0,81	2	212 543/0,83	2

³¹ A Senado (Szenátus) 264 tagjából 56-ot a regionális törvényhozások jelölnek, ezért ebben az esetben az etnikai mandátumok arányát közlöm. A katalán szocialisták a többi baloldali katalán párttal alkotnak egy frakciót, és nem a PSOE-vel. Így a katalán frakció (Entesa Catalana de Progrés) 12 választott és 4 jelölt, a jobboldali katalán Konvergencia és Unió 4 választott és 3 jelölt, valamint a Baszk Nacionalista Párt 2-2 választott és jelölt szenátori mandátummal rendelkezik. [http://www.elecciones.mir.es/MIR/jsp/resultados/index.htm; http://www.senado.es/legis8/senadores/index.htm]

Etnikai pártokra nem vonatkozik az 5%-os küszöb. 2008-as választás során a következő magyar, albán és bosnyák választási szövetség tudott önállóan mandátumot szerezni:

^a Magyar Koalíció (Мађарска Коалиција), a Presovó-völgyi Albán Koalíció (Koalicioni Shqiptarëve të Lugmës së Preshevës / Коалиција Албанаца Прешевске долине) és a Bosnyák Lista az Európai Szandzsákéért (Листа за Санџак).

Eredményeik:

Párt	Szavazat	%	Mandátum
Magyar Koalíció	74 874	1,85	4
Bosnyák Lista az Európai Szandzsáért	38 148	0,94	1
Presovó-völgyi Albán Koalíció	16 801	0,41	1

A függetlenedő Koszovóban a 120 képviselői helytel rendelkező törvényhozásban 20 mandátumot osztanak szét a helyi etnikai kisebbségek a következő felbontásban: 10 szerb, 4 roma, 3 bosnyák, 2 török, 1 goráni.

³²A magyar kisebbség pártja, az MKP – Magyar Koalíció Pártja (Strana mađarskej koalicije) az ország 1993-as függetlenné válása óta tagja a szlovák parlamentnek.

Az MKP választási eredményei:

Szavazat	1994		1998		2002		2006	
	%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum	Szavazat/%	Mandátum
292 936/10.18	17	306 623/	9.12	15	321 069/11.16	20	269 111/11.68	20

³³A szlovén nemzetgyűlésben 1-1 hely van fenntartva a magyar és az olasz kisebbségeknek.

